

Heidi Kulola

TYÖTTÖMIEN KOKEMUKSIA YHTEISKUN- NALLISISTA ASEENTEISTA JA KÄYTÄN- NÖISTÄ

TIIVISTELMÄ

Heidi Kulola: Työttömien kokemuksia yhteiskunnallisista asenteista ja käytännöistä

Pro gradu- tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Ohjaaja: Riikka Korkiamäki

Lokakuu 2023

Pro gradu -tutkielmani tarkoitus on tarkastella työttömien kokemuksia yhteiskunnallisista asenteista ja käytännöistä. Tutkimukseni lähtökohtana on, että yhteiskunnan ilmiöitä voidaan kuvata tarkastelemalla yksilökohtaisia kokemuksia ja merkityksiä. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä työttömänä olemisesta työttömien itsensä kertomana ja tehdä näkyväksi erilaiset leimaavat käytännöt ja diskurssit, joita he kohtaavat työttömänä ollessaan. Tutkielman teoreettisessa viitekehysessä käsittelen työttömyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa, työttömyyden yhteyttä huono-osaisuuteen, uusliberalismia ja aktivointipolitiikkaa sekä kategorioita leimautumisen lähteenä.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Tutkimuksen aineistona toimii ”Työttömän tarina - kirjoituskilpailu 2018” kirjoitukset. Aineisto on ladattavissa yhteiskuntatieteellisestä tietokannasta Ailasta. Kirjoituskilpailun aineisto koostuu kaikkiaan 165 arkistoidusta vastauksesta, jotka sisältävät laajasti työttömien henkilöiden omakohtaisia kokemuksia ja ajatuksia työttömyydestä. Tutkielmani aineistoksi valikoitui 31 kirjoitusta, jotka sisältävät työttömien henkilöiden omakohtaisia kokemuksia ja ajatuksia työttömyydestä. Analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että työttömien henkilöiden kokemukset sisältävät merkittävästi sellaisia aineksia, joita on mahdollista lähestyä leimautumisen käsitteellä. Aineistossa korostuivat työttömien kielteiset kokemukset työvoimapaalveluiden ja byrokratian rankaisuudesta, kurittavasta yhteiskuntapolitiikasta, leimaavista yhteiskunnallisista asenteista, syrjivistä työmarkkinoista ja vaativasta työhausta sekä palkkatyöstä täyden kansalaisuuden mitana. Työttömien henkilöiden kokemuksista voidaan päätellä, että aktivointiin perustuvalla politiikalla ja uusliberalismilla on työttömiä leimaava vaikutus.

Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää osana rakenteellista sosiaalityötä, jolla pyritään vähentämään yhteiskunnan eriarvoisuutta ja inhimillistä kärsimystä. Lisäksi tutkimusten tulosten avulla on mahdollista luoda moniäänistä ja kriittistä keskustelua liittyen työttömyyttä koskettavaan yhteiskuntapoliittiseen päätöksentekoon.

Avainsanat: työttömyys, työtön, uusliberalismi, aktivointi, leimautuminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Heidi Kulola: Unemployed people's experiences of societal attitudes and practices

Master's thesis

Tampere University

Social work

Supervisor: Riikka Korkiamäki

October 2023

The purpose of my Master's thesis is to examine unemployed people's experiences of societal attitudes and practices. The starting point of my research is that societal phenomena can be described by examining individual experiences and meanings. The aim of my research is to increase understanding of being unemployed as told by the unemployed themselves and to make visible the different stigmatising practices and discourses they encounter when they are unemployed. In the theoretical framework of the thesis, I discuss unemployment in Finnish society, the connection between unemployment and disadvantage, neoliberalism and activation policies, and categories as a source of stigma.

My research is qualitative. The texts of the writing competition "Stories of Being Unemployed 2018" serve as the material for my research. The data can be downloaded from the Finnish Social Science Data Archive Aila. The material of the writing competition consists of a total of 165 archived answers, which contain a wide range of personal experiences and thoughts of unemployed people on unemployment. The material for my thesis was delimited to 31 writings. As an analysis method, I used data-driven content analysis.

Based on my research, it seems that the experiences of unemployed people contain significant elements that can be approached with the concept of stigma. The data highlighted unemployed people's negative experiences of the punitive nature of employment services and bureaucracy, disciplining social policies, stigmatising social attitudes, discriminatory labour markets and demanding job seeking, as well as paid work as a measure of full citizenship. From the experiences of unemployed people, it can be concluded that activation-based policies and neoliberalism have a stigmatising effect on the unemployed.

The results of the study can be utilised as part of structural social work aimed at reducing inequality and human suffering in society. In addition, the results of the studies make it possible to create a multi-voiced and critical debate related to socio-political decision-making concerning unemployment.

Keywords: unemployment, unemployment, neoliberalism, activation, stigma

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	PALKKATYÖ JA TYÖTTÖMYYS.....	4
	2.1 Suomalaisen palkkatyön eetos	4
	2.2 Työttömyys ilmiönä.....	7
	2.3 Työttömyys huono-osaisuutta selittävänä tekijänä	9
3	UUSLIBERALISMI JA YKSILÖN LEIMAUTUMINEN	13
	3.1 Uusliberalistinen yhteiskunta.....	13
	3.2 Aktivointipolitiikka.....	16
	3.3 Kategoriat leimautumisen lähteenä	18
4	TUTKIMUSASETELMA	22
	4.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	22
	4.2 Aineisto ja sen hankinta	22
	4.3 Omaelämäkerralliset kirjoitukset tutkimuksen kohteena	25
	4.4 Aineiston analyysi.....	26
	4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	31
5	TULOKSET.....	33
	5.1 Työttömien kokemuksia yhteiskunnallisista asenteista ja käytännöistä	33
	5.1.1 Työvoimapalveluiden ja byrokratian rankaisuus.....	33
	5.1.2 Työttömiä kurittava yhteiskuntapolitiikka	36
	5.1.3 Työttömiä leimaavat yhteiskunnalliset asenteet.....	39
	5.1.4 Syrjivät työmarkkinat ja vaativa työnhaku.....	42
	5.1.5 Palkkatyö täyden kansalaisuuden mittana	45
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	48
	LÄHTEET.....	54
	LIITE 1: TYÖTTÖMÄN TARINA- KIRJOITUSKILPAILU 2018 KIRJOITUSOHJE	65

TAULUKOT:

TAULUKKO 1: Esimerkki aineiston analysoinnista ja luokittelusta..... 30

1 JOHDANTO

Työttömyyttä pidetään Suomessa yleisesti vaikeana sosiaalisena- ja yhteiskuntapoliittisena ongelmana, jolla on seurauksia niin yhteiskunnalle, yhteisöille kuin yksilöille. Suomessa työttömyyttä voidaan pitää osittain rakenteellisena ongelmana, joka tarkoittaa, ettei työttömyys vähene työvoimapulasta huolimatta (Tilastokeskus ym. 2014). Julkisessa keskustelussa työttömyyden vaikutuksia lähestytään usein kustannusten näkökulmasta. Nykyistä poliittista keskustelua seurattaessa ei voi välttyä kuulemasta kestävyysvajeesta, velkaantumisesta, kilpailukyvyistä ja työllisyydestä. Nämä kaikki kyseiset käsitteet ovat toistuvasti mainittuna myös nykyisen pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa (ks. Valtioneuvosto 2023). Kyseinen hallitusohjelma sisältää useita merkittäviä heikennyksiä työttömyysturvaan ja työttömien asemaan. Pro gradu-tutkielmani aihe onkin uuden hallitusohjelman myötä tullut erityisen ajankohtaiseksi, vaikka aloittaessani tutkielmani kirjoittamisen vuonna 2022 en tiennyt nykyisestä hallitusohjelmasta ja sen kaavailemista heikennyksistä.

Pro gradu-tutkielmani aiheena on tarkastella millaisena työttömät henkilöt kokevat yhteiskunnalliset asenteet ja käytännöt. Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, millaisia kokemuksia työttömällä henkilöillä on leimaavista käytännöistä ja diskursseista, joita he kohtaavat työttömänä ollessaan. Millaisena yhteiskunnan suhtautuminen näyttäytyy työttömiin ja työttömyyteen?

Tarkastelen leimautumista työttömien kategorisointina ja sen tuottamina kielteisinä kokemuksina. Kategorisointi perustuu asioiden ja ihmisten luokitteluun (Juhila ym. 2012, 12). Kategoriat eivät ole neutraaleja tai objektiivisiä kuvauksia todellisuudesta, vaan ne ovat tiiviisti sidoksissa kulttuuriseen tietovarantoon ja käsityksiimme hyväksyttävästä (Suoninen 2012, 66; Juhila ym. 2012, 26).

Tulkitsen työttömien leimautumisen kokemukset osana aikalaisdiagnoosia, joka kuvastaa yhteiskunnassa vallalla olevia kehityssuuntia ja ajattelutapoja. Tutkielman aineistona toimii ”Työttömän tarina– kirjoituskilpailu 2018” kirjoitukset, joka on ladattavissa tutkimus-, opetus- ja opiskelukäyttöön yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta Ailasta. Kilpailun järjestäjinä toimivat Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Helsingin yliopiston professori Lena Näre.

Kirjoituskilpailu ajoittui vuoteen 2018, jolloin Sipilän hallituksen työvoimapoliittinen aktiivimalli tuli voimaan. Aktiivimallin tarkoituksena oli parantaa Suomen työllisyyttä ja pyrkiä estämään työttömyyden pitkittyminen. Työttömyyden pitkittyminen liitetään usein kasautuvaan huono-osaisuuteen ja syrjäytymisen riskiin (esim. Airio & Niemelä 2013, 44; Honkanen 2007, 50). Aktivoinnissa on kyse etuuksien muuttumista vastikkeellisiksi, jota on perusteltu muun muassa toimeentuloturvan passivoivasta vaikutuksesta. (Keskitalo 2013, 50; Keskitalo & Karjalainen 2013, 8.) Aktiivimallin luomisen taustalla on ollut rakenteelliset tekijät, mutta käytännössä siinä korostuivat yksilötason toimenpiteet (Juhila 2006, 42). Aktivointipoliittikkaan perustuva työvoimapolitiikka ja aktivointi diskurssina näkyvät myös laajalti nykyisen hallituksen hallitusohjelmassa (ks. Valtioneuvosto 2023).

Aktiivimalli samoin kuin nykyinen yhteiskuntapoliittinen keskustelu on väritynyt uusliberalismin eetoksella. Uusliberalismi korostaa ekonomistista hyötyajattelua, yksilön vastuuta ja yritteliäisyyttä (Juhila 2006, 48–52). Uusliberalistisessa ajattelussa korostuu palkkatyön merkitys osana vastuullista ja aktiivista kansalaisuutta (Saastamoinen 2010, 244, 245). Valtion tehtävänä on puolestaan luoda puitteet kilpailukyvyille ja pyrkiä vähentämään kansalaisten riippuvuutta hyvinvointivaltiosta (Juhila 2006, 52–57). Uusliberalismin mukaisessa kansalaisuudessa yksilön menestys nähdään omakohtaisena saavutuksena, jolloin vaarana on rakenteellisten ja sosiaalisten tekijöiden merkityksen unohtaminen tämän menestyksen taustalla. Näin yksilön epäonnistuminen tai ongelmat näyttäytyvät huonoina ja vastuuttomina valintoina tai yksilön saamattomuudelta. Uusliberalismi on vaikuttanut myös hallinto- ja hallintatapoihin niin, että muutokset ulottuvat aina ruohonjuuritason asiakaskohtaamisiin ja muokkaavat sosiaalista kohti taloudellista. (Julkunen 2006, 60, 83; Julkunen 2004, 246.) Uusliberalismi yhdessä työttömyyden historiallis-kulttuuristen juurien kanssa vaikuttavat siihen, millaisia merkityssisältojä työttömän kategoriaan liitetään ja miten työttömät tulevat kohdatuksi ja kohdelluksi osana yhteiskuntaa. Koen, että poliittisessa keskustelussa uusliberalismin mukaisia muutoksia on perusteltu hyvinvointivaltion velkaantumisella ja saatu muutokset näyttämään jopa vaihtoehdottomilta. Tästä syystä on mielestäni tärkeää luoda moniäänistä ja kriittistä keskustelua liittyen työttömyyttä koskettavaan yhteiskuntapoliittiseen päätöksentekoon.

Tutkimukseni seuraavassa luvussa (luku 2) käsittelen suomalaisen palkkatyön yhteiskunnallista asemaa ja työn merkitystä yhteiskunnalle ja yksilöille. Lisäksi tarkastelen työttömyyttä

ilmiönä ja huono- osaisuutta selittävänä tekijänä. Luvussa 3 keskityn tarkastelemaan uusliberalismin vaikutuksia yhteiskuntaan ja kategorioita leimautumisen lähteenä. Luvussa 4 käsitte- len tutkimusasetelmaa, joka koostuu tutkimustehtävästä, aineistosta ja sen hankinnasta, ana- lyysimenetelmästä ja tutkimusetiikasta. Luku 5 sisältää tutkimukseni tulokset eli työttömiä lei- maavat asenteet ja käytännöt sekä palkkatyön täyden kansalaisuuden ja normaalin mittana. Luku 6 on tutkimukseni päätösluku, joka sisältää johtopäätös- ja pohdintaosion.

2 PALKKATYÖ JA TYÖTTÖMYYS

2.1 Suomalaisen palkkatyön eetos

Laajan määritelmän mukaan työ voidaan nähdä ihmisen ja muun luonnon aineenvaihdunnaksi (Kiander 2018, 9). Kuitenkin usein tarkastelemme työtä palkkatyön viitekehyksestä (Melin ym. 2007, 8). Palkkatyötä voidaan pitää yhteiskunnallisen järjestyksen peruspilarina ja instituutiona, jonka mukaan ihmiset jäsentävät elämänsä. Palkkatyö myös ohjaa ihmisten ja yhteiskunnan ajankäyttöä. (Pyöriä ym. 2019, 139, 150; Jahoda 1882.) Suomalaiset kokevat palkkatyön velvollisuudeksi ja varsinkin vanhemmissa ikäluokissa työ nähdään kunnian asiana (Haavisto 2019). Työpaikka, ammatti ja työpalkka liittyvät monella tapaa ihmisten arkeen ja usein ne mielletään myös yhdeksi ihmisen arvon ja aseman mittariksi. Palkkatyö ja ammatti liitetään osaksi ihmisen identiteettiä ja minän tuottamista. (Esim. Koistinen 2014; Melin ym. 2007, 8; Turunen 2012, 63.) Työ- ja sosiaaliturvajärjestelmät, koulutusjärjestelmät ja hyvinvointipalvelut ovat laajasti sidoksissa palkkatyöhön. Palkkatyö ja laaja verokanta ovat edellytyksiä hyvinvointivaltion järjestelmille. (Koistinen 2014, 248.)

Yleisesti hyväksytty ajatus on, että työnteon eetoksen juuret ovat löydettävissä protestanttisesta etiikasta (esim. Liedes 2009, Tuohinen 2010, Wilska 2006). Protestanttisen etiikan käsite on lähtöisin Max Weberin teoksesta ”Protestanttinen etiikka ja kapitalistin henki”, joka käsittelee uskonnon ja työetiikan suhdetta. Teoksessaan Weber esittää, että protestanttisille uskonnoille oli tyypillistä arvostaa kovaa työtä ja laiskuus sekä joutilaisuus nähtiin ihmistä turmelevana. (Liedes 2009; Wilska 2006, 110.) Uskonnon lisäksi työeetokseen ja työteliäisyyden kulttuurin nousuun ovat vaikuttaneet Liedesin (2009, 13) mukaan reformaatio ja tieteellinen vallankumous. Suomen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun agraariyhteiskunnassa työntekoa pidettiin elämän pääsisältönä. Vapaa-aikaa ei tunnettu nykymuodossaan ja työnteon sekä maanviljelyksen ulkopuolista toimintaa pidettiin helposti turhana tai hauskanpirona. (Mt., 15.) Suomessa palkkatyön yhteiskunta rakentui vasta 1960-luvulla, jolloin suomalaiset muuttivat enenevässä määrin maalta kaupunkiin töihin teollisuuden ja palveluiden aloille (Melin ym. 2007, 8). Rakennemuutokseen johtanut teollistumisen aikakausi jäi Suomessa verrattain lyhyeksi ja työelämä muuttui nopeasti palveluiden lisääntymisen, teknologian kehittymisen, globaalien

markkinatalouden ja talousteoreettisten näkemysten muutosten myötä (Melin & Saari 2019, 23–29).

Martti Kortteinen (1992) katsoo kansallisen korkean työmoraalin tulevan selviytymisen eetosesta ja pärjäämisen pakosta. Kortteinen esittää väitöskirjassaan, että suomalaiselle työkuultuurille on ominaista itsensä uhraaminen ”kovassa” elämässä. Selviytymisen eetos on siirtynyt maataloilta ja sodan vuosista markkinoilla pärjäämiseen. Menestys työelämässä saavutetaan omilla kyvyillä, omalla yliveritaisuudella. Muiden ihmisten menestymättömyys nähdään olevan heistä itsestä kiinni. Palkkatyö näyttäytyy suomalaisille kulttuurisesti merkittävänä muotona, jonka kautta itsekunnioitus sekä toisten kunnioitus ja tyytyväisyys itseensä sekä arkeen ansaitaan. (Mt., 1992.) Vähätalon (1998) mielestä palkkatyö on yhteydessä kulttuurisesti määräytyneisiin tarpeisiin, jotka ovat luonteeltaan ihmisten perustarpeita. Toisaalta Vähätalo pohtii, voiko sosiaalisten arvojen täyttymisestä puhua silloin, jos työ on matalapalkkaista liukuhihnatyötä ja tapahtuu epävakaisissa työsuhteissa (mt., 49–50). Kortteinen (1992, 108) näkee tämän työelämän ”kakkossijalle” jäämisen olevan yhteydessä alemmuuden tunteeseen, nöyryytyksen kokemukseen ja uhmaan.

Osa työelämän tutkimuksista käyttää termiä uusi työ, kun halutaan korostaa 2000-luvun palkkatyön piirteitä suhteessa teolliseen palkkatyöyhteiskuntaan (Ylöstalo ym. 2018, 114). Uusi työ viittaa työn tietoisuuteen, henkilökohtaistamiseen ja prekarisoitumiseen (esim. Jakonen 2014; Julkunen 2008, 121–122; Melin & Saari 2019, 35). Prekarisoituminen tarkoittaa työsuhteiden muuttumista epävarmoiksi ja epätyypillisiksi sekä yleisen epävarmuuden kasvua elämässä (Jakonen 2014, 287, 302). Uudessa työssä työntekijöiltä vaaditaan entistä enemmän joustavuutta ja omavastaisuutta sekä omasta ”markkinakelpoisuudesta” huolehtimista (Virtanen & Moilanen 2010, 37). Julkunen (2008, 122) mukaan uudessa työssä ”ammattitaito” ei ole enää riittävä tekijä, vaan työssä pyritään hyödyntämään työntekijän kaikki kyvyt ja taidot. Palkkatyö ei ole vain itsensä toteuttamisen väline vaan täyden kansalaisuuden mitta (mt., 127).

On myös tutkimustuloksia, joiden mukaan työelämä on pysynyt suhteellisen vakaana. Pyöriä kollegoineen (2019) ovat sitä mieltä, että kokoaikainen palkkatyö on edelleen yleistä eikä epätyypillisten työsuhteiden määrä ole merkittävästi lisääntynyt. Palkkatyön arvostuksessakaan ei näy vähentymistä vaikkakin arvoissa on tapahtunut muutosta perheen ja vapaa-ajan hyväksi

(Pyöriä & Ojala 2012; Pyöriä ym. 2019; Virtanen & Moilanen 2010). Arvojen muutoksesta kertovat esimerkiksi palkkatyön keskeisyyden kyseenalaistaminen niin sanotun downshiftauksen ja onnellisuustalouden kautta (Koistinen 2014, 50).

Palkkatyön merkityksellisyyden kokemuksiin vaikuttaa osaltaan yhteiskunnassa vallitseva taloussuhdanne. Korkeasuhdanteessa työn arvostus laskee ja taantumassa nousee ihmisten pelätyksessä työpaikan menettämistä. (Pyöriä & Ojala 2012.) Nuorten moraalista suhtautumisesta palkkatyöhön on julkisuudessa esitetty huolestuneita näkemyksiä. Kuitenkin Pyöriän ja kollegoiden (2017, 71–78) mukaan nuorten palkkatyön arvostuksen heikkenemisellä ei näyttäisi olevan tutkimuksellista pohjaa. Nuorten asennoituminen palkkatyöhön sen sijaan voi poiketa aiemmista sukupolvista. Palkkatyötä pidetään edelleen tärkeänä, mutta työltä odotetaan mielekästä sisältöä ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia. (Esim. Tuppurainen 2010, 16.)

Suomalaisten palkkatyön arvostuksen kokemuksiin vaikuttavat muun muassa sukupuoli, ikä, sosioekonominen asema, koulutustaso, asuinalue ja poliittinen suuntautuminen. Tutkimusten perusteella palkkatyötä näyttäisivät arvostavan eniten akateemisesti koulutetut, yrittäjät ja miesasemaassa olevat. Instrumentaalimpi asenne palkkatyötä kohtaan on miehillä, haja-asutusalueilla asuvilla, työttömillä ja alhaisen koulutustason käynneillä sekä vasemmiston, vihreiden ja sosiaalidemokraattien kannattajilla. Useat työelämän tutkimukset osoittavat viitteitä työelämän polarisoitumisen merkeistä. Työelämän polarisaatiolla tarkoitetaan työelämän jakautumista huono-osaisiin ja parempiosaisiin sekä näiden välillä vallitsevaa sosiaalista etäisyyttä. Työelämän huono-osaiset, joilla viitataan vaatimattomissa ja heikosti palkatuissa työtehtävissä sekä työmarkkina-asemaltaan epävarmemmissa olosuhteissa oleviin, kokevat työelämässä epäoikeudenmukaisuutta ja epävarmuutta. Usein työelämän huono-osaisia yhdistää alhainen koulutustaso. (Haavisto 2019; Kasvio ym. 2011; Melin ym. 2007; Turunen 2012.)

Tässä alaluvussa olen pyrkinyt osoittamaan palkkatyön olevan normi suomalaisessa yhteiskunnassa. Palkkatyö ja siihen liitetyt merkitykset ovat historiallis-yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti määrittäneitä. Lisäksi palkkatyö kiinnittyy moraalikäsitteisiin, kulttuurisiin asenteisiin ja yksilön identiteettiin. Palkkatyöhön liitettyjen kulttuuristen merkitysten ja sen yhteiskunnallisen aseman tarkastelu on tarpeellista myös silloin, kun halutaan ymmärtää työttömyyteen liitetyt yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja poliittisia merkityksiä sekä subjektiivisia kokemuksia.

Suomalaisen hyvinvointivaltion järjestelmät ovat tiiviisti yhteydessä työllisyyteen verotulojen kautta ja korkeaa työllisyyttä pidetäänkin tärkeänä poliittisena tavoitteena. Poliittisella tasolla palkkatyöhön liittyy myös ideologisia näkemyksiä ja intressejä, jotka tulisi huomioida tutkimusten ja keskustelujen taustalla (Melin & Saari 2019, 22; Pyöriä 2017).

2.2 Työttömyys ilmiönä

Työttömyys voidaan yksinkertaisimmillaan määritellä palkkatyön puutteena. Ilmiönä työttömyys on lähtöisin kaupungistumisen ja teollistumisen myötä tapahtuneesta rakennemuutoksesta 1960– ja 1970–luvuilla (esim. Kalela 1990, 216, 218; Pehkonen 1998, 445; Vähätalo 1998, 161). Agraariyhteiskunnassa talveen ajoittuvaa työnpuutetta ei nähty työttömyytenä vaan vuodenaikaan kuuluvana ilmiönä. Työnpuute ei vaivannut pelkästään maaseutua vaan myös asutuskeskuksissa rakennustyöläiset olivat talvisin vailla töitä, samoin kuin metsätöitä tekevät pienviljelijät. (Ilmakunnas ym. 2001, 7; Kalela 1990, 217.) Työnpuute maatalousvaltaisessa Suomessa johtui pääasiallisesti luonnon olosuhteista ja siihen suhtauduttiin väistämättömänä ilmiönä (Kalela 1990, 218; Pehkonen 1998, 446). Nykypäivänä työttömyyttä pidetään vaikeana sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisena ongelmana ja rakenteellisena ilmiönä (Kotiranta 2008, 15, 16).

Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan Suomessa oli lokakuussa 2022 yhteensä 232 400 työtöntä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022). Korkean työttömyyden syyksi on vaikea nimetä yhtä tekijää, pikemminkin kyse on monien tekijöiden summasta. Kirjallisuudessa korkeaa työttömyysastetta on pyritty selittämään muun muassa globalisaatiolla, teknologian kehittymisellä, teollisen tuotannon loppumisella tai sen ulkoistamisella ja institutionaalisilla rakenteilla (Koistinen 2014; Melin & Saari 2019; Pehkonen 1998; Vähätalo 1998). Myös erilaiset talouspoliittiset toimenpiteet ovat kiinteästi yhteydessä työttömyyden ilmiöön ja niiden avulla on pyritty lisäämään työllisyyttä ja työllistäviä toimenpiteitä, vaihtelevalla menestyksellä. Suomessa on ollut kolme vakavaa taantumajaksoa, joiden aikana työttömyys on lisääntynyt merkittävästi. Nämä taantumajaksot ja samalla työllisyyskriisit ajoittuvat 1930-luvun alkuun, 1970-luvun lopulle ja 1990-lukuun. Kyseiset taantumajaksot ovat olleet ainakin osittain seurausta maailmanlaajuisista ja länsimaita koskettavista taloudellisista kriiseistä. 1990-luvun laman yksi

merkittävimmistä seurauksista oli pitkäaikaistyöttömyyden lisääntyminen, jonka myötä työmarkkinoilta syrjäytymisestä sekä köyhyydestä tuli laajoja ja pysyviä ilmiöitä. (Kiander 2018, 49–58.)

Työttömyyden ilmiön laajuutta arvioidessa tulisi huomioida erilaiset työttömän henkilön määritelmät. Suomessa työttömien määrästä julkaistaan kuukausittain kahta toisistaan poikkeavaa tilastoa, joiden taustalla toimivat Tilastokeskus sekä työ- ja elinkeinoministeriö. Tilastokeskuksen tutkimus perustuu otantaan, jossa työttömyys määritellään kansainvälisen työjärjestön ILO:n määritelmää käyttäen. Kyseisen määritelmän mukaan ”työtön on työtä vailla oleva henkilö, joka etsii töitä ja on valmis ottamaan kahden viikon sisällä vastaan työn löydettyään sellaisen.” Tilastokeskuksen määritelmän hyvänä puolena voidaan pitää sen toimivuutta kansainvälisessä vertailussa, sillä sama määritelmä toimii pohjana myös muissa maissa. Työ- ja elinkeinoministeriön määritelmä puolestaan pohjautuu TE-toimistojen rekistereihin työttömistä työnhakijoista. Määritelmän mukaan ”työtön työnhakija on työtä vailla oleva henkilö, joka on ilmoittautunut työvoimahallinnon rekisteriin työnhakijaksi.” Työ- ja elinkeinoministeriön määritelmä taas on käyttökelpoisempi, kun halutaan tarkastella tilastoja alueellisesti tai mikäli halutaan arvioida työttömyyden kustannuksia sosiaaliturvajärjestelmille. (Tilastokeskus.)

Työttömyys lajitellaan kausi-, suhdanne-, kitka- ja rakennetyöttömyyteen. Kausityöttömyys tarkoittaa joidenkin alojen voimakasta työttömyyden vaihtelua vuodenaikojen mukaisesti. Suhdannetyöttömyydessä työttömyyttä selittävät laskevat ja nousevat taloussuhdanteet. Kitkатыöttömyydessä työnhakijat ja työnantajat eivät kohtaaa tai kohtaannossa on viivettä. Rakennetyöttömyyden käsite puolestaan on epäselvempi ja viittaa työttömyyteen, joka ei vähene työvoimapolusta huolimatta. Rakennetyöttömyys nousi 1970-luvulla yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, jota se on myös tänä päivänä. (Koistinen 2014, 176–177, 228.) Työttömyyden tutkimuksissa käytetään myös termiä vajaatyöllisyys, joka tarkoittaa vastentahtoista osa-aikatyötä tai työsuhteiden katkonaisuutta sekä lyhyiden työsuhteiden toistuvuutta. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2020 vajaatyöllisiä oli 143 000 henkilöä ja samanaikaisesti pienituloisia ja vajaatyöllisiä 162 000 henkilöä, joka tarkoittaa kolme prosenttia kotitalousväestöstä. (Tilastokeskus 2022.)

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n (Organisation for Economic Co-operation and Development) tutkimuksen mukaan 27 prosenttia työikäisestä (17–64-vuotiaat) väestöstä kohtaa vaikeuksia työmarkkinoilla. Tutkimuksessa tarkasteltu aineisto on vuodelta 2017. Tästä 27 prosentista 18 prosenttia ei työskennellyt vuoden tarkastelujaksolla ollenkaan ja loput 9 prosenttia kiinnittyi työmarkkinoille heikosti, joka tarkoittaa joko epävakaa työtillanetta, työskentelyä rajattuina aikoina tai erittäin heikkoa palkkatasoa. Tutkimuksessa luokiteltiin työttömyyden tunnuspiirteitä, ja näiden toistuvien tunnuspiirteiden kautta luokiteltiin työttömyyden ”kasvot”, jotka jakautuivat kahdeksaan eri ryhmään. Ryhmien työllistymisen esteinä toistuivat haja-asutusalueella asuminen, korkea ikä, alhainen koulutustaso, työntöön ulkopuoliset merkittävät tulot, työkokemuksen puute, terveysongelmat ja mielenterveysongelmat, työhön epäonnistuminen ja maahanmuutto tausta. Tutkimuksessa todetaan, että yleisimmät työttömyyttä selittävät tekijät olivat terveysongelmat (45 %), työhön epäonnistuminen (30 %) ja työntöön ulkopuoliset merkittävät tulot (28 %). OECD:n raportissa todetaan myös, että 70 prosentilla työttömistä on enemmän kuin yksi selittävä tekijä työttömyyden taustalla. (Farchy & Immervoll 2020.)

Tarkastelemalla työttömyyttä ilmiötasolla voidaan tehdä näkyväksi sen rakenteelliset juuret, jotka ovat kiinteästi yhteydessä muuan muassa työelämän murrokseen ja globaaliin markkinatalouteen. Tässä alaluvussa esittämäni ilmiöpohjaisen tarkastelun avulla olen halunnut havainnollistaa ristiriitaa, joka vallitsee uusliberalistisen subjektiajattelun, kannustavan ja aktivoivan työvoimapolitiikan sekä työttömyyden rakenteisten ongelmien välillä. Ilmiöpohjaisella lähestymistavalla haluan myös kyseenalaistaa työttömiä leimaavat diskurssit, asenteet ja ajattelu- ja toimintatavat, joissa työttömyyden syyt kiinnittyvät usein yksilön ominaisuuksiin, valintoihin ja vastuuseen. Mikäli työttömyyden ajatellaan johtuvan yksilön ominaisuuksista, voidaan olettaa, että tällöin tilanteeseen myös etsitään yksilötason ratkaisuja. Esimerkkinä tästä voidaan pitää nykyisenlaista aktivointipolitiikka, johon pureudun paremmin alaluvussa 3.2.

2.3 Työttömyys huono-osaisuutta selittävänä tekijänä

Useat köyhyystutkimukset ovat osoittaneet työttömyyden olevan keskeinen selittäjä niin köyhyydessä kuin materiaalisessa huono-osaisuudessa (Airio & Niemelä 2013, 45). Työttömyys voi johtaa syrjäytymiseen ja varsinkin pitkäaikainen työttömyys on yhteydessä huono-

osaisuuden kasautumiseen (esim. Airio & Niemelä 2013, 44; Honkanen 2007, 50). Työttömyyden katsotaan jatkuneen pitkään, kun henkilö on ollut avoimien työmarkkinoiden ulkopuolella yhtäjaksoisesti yli vuoden (Tilastokeskus 2022). Usein työttömyyttä käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa työmarkkinoiden ulkopuolella pitkään oleviin henkilöihin viitataan termillä pitkäaikaistyötön. Pitkäaikaistyöttömät ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, jossa työttömyyden syyt sekä yksittäisen henkilön edellytykset työllistyä vaihtelevat suuresti (Valtakari ym. 2018, 17–18).

Työttömyyden on todettu olevan yhteydessä heikkoon terveyteen ja hyvinvointiin (Kerätär 2016, 19). Työttömyyden pitkittyessä mahdollinen ongelmien kasaantuminen voi johtaa vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen, heikkoihin asumisolosuhteisiin ja terveysongelmiin (mt., 19). Heponiemi kollegoineen (2008) tuovat esille työttömien huonomman terveyden ja mielenterveyden verrattuna työssäkäyviin henkilöihin. Virtanen kollegoineen (2003) ovat tehneet saman havainnon työssäkäyvien ja työttömien suurista terveyseroista. Reini kollegoineen (2018) puolestaan huomauttavat työttömiksi valikoituvan henkilöitä, joilla on jo terveyden- ja/tai mielen-terveyden ongelmia. Kyse ei siis ole pelkästään työttömyydestä aiheutuvasta kausaliiteetista vaan myös selektiosta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimuksen mukaan työttömät käyttävät työssäkäyviä enemmän sote- palveluita, varsinkin mielenterveys- ja päihdepalveluita. Samassa tutkimuksessa todettiin palveluiden käytön kasaantuvan pienelle joukolle työttömiä, kun taas osa työttömistä oli täysin palveluiden ulkopuolella. (Väisänen & Sinervo 2021.)

Tutkimukset osoittavat terveyspalveluiden käytön vaihtelevan sosioekonomisen aseman mukaan. Suurituloiset käyttävät yksityisiä lääkäripalveluita ja työterveyshuoltoa, kun taas pienituloisemmat käyttävät pääosin terveyskeskuspalveluita (Häkkinen & Nguyen 2010). Heikon taloudellisen tilanteen on tutkittu heikentävän työttömien kokonaisvaltaista terveyttä (Weich & Lewis 1998) ja olevan yhteydessä psyykkiseen kuormittuneisuuteen (Pekkala ym. 2002). Työttömillä on todettu psyykkisen kuormittuneisuuden olevan kaksi kertaa yleisempää suhteessa työssäkäyviin (Pekkala ym. 2002). Osa tutkimuksista liittyy työttömyyden alkoholiperäisiin sairauksiin ja kuolemiin (Junna 2022), puutteellisiin asuinolosuhteisiin ja epäterveellisiin elintapoihin (Kerätär 2016, 54; Pekkala ym. 2012) sekä kohonneeseen itsemurhariskiin (Nordt ym. 2015). Työttömyys on lisäksi yhdistetty masennukseen, ahdistukseen,

psykosomaattisiin oireisiin ja alhaiseen itsetuntoon (Paul & Mosser 2009). Tutkimukset ovat osoittaneet huonon sosioekonomisen aseman lisäävän riskiä sairastua sydän- ja verisuonitautiin (Clark ym. 2009; Koziel ym. 2009), kohonneeseen verenpaineeseen (Nyman 2002), sepelvaltimotautiin (Lundin ym. 2014), sydänkohtaukseen ja aivoverenkiertohäiriöön (Herbig ym. 2013).

Kerätär (2016) on väitöskirjassaan tutkinut Paltamon kunnan työttömien toimintakykyä ja todennut, että henkilöistä neljännes oli työkyvyttömiä. Lisäksi viidennes työttömistä olisi tarvinnut hoitoa ja kuntoutusta olemassa oleviin sairauksiin. Työkyvyttömyyttä aiheutti varsinkin mielenterveyden häiriöt ja niiden hoitamattomuus (mt., 81). Lisäksi työkyvyttömyys on liitetty tuki- ja liikuntaelinsairauksiin (Työterveyslaitos 2020). Työttömistä lähes joka neljäs kokee osallisuutensa erittäin heikoksi ja tämä painottuu erityisesti vastentahtoiseen työelämästä pois joutumisen tilanteissa. Heikko osallisuuden kokemus oli yhteydessä heikompaan sosioekonomiseen asemaan ja sairastavuuteen. (Tiessalo 2023.)

Työttömyys on tutkimuksissa liitetty alentuneeseen itsetuntoon (Waters & Moore 2002) sekä kokemuksiin leimautumisesta (Välimaa 2011), sosiaalisen arvostuksen puutteesta (Kemppainen 2015) sekä lisääntyneestä häpeästä (ks. Rantakeisu ym. 1997). Jahodan (1982) mukaan työttömyyden haitat ovat, materiaalistien menetysten lisäksi, selitettävissä latenttien funktioiden kautta. Jahodan (1982) mukaan latentit funktiot ovat rinnastettavissa ihmisen psykologisiin tarpeisiin ja ovat osa kokonaisvaltaista hyvinvointia. Latenteja funktioita ovat päivärytmi, sosiaaliset suhteet, identiteetti ja yhteiskunnallinen arvostus, aktiivisuus ja tavoitteet sekä merkitys. Latentit funktiot ovat palkkatyön piilofunktioita, joilla kuitenkin oli Jahodan tutkimuksessa merkittävä vaikutus ihmisen hyvinvointiin. (Jahoda 1982.)

Työttömyyden taloudelliset vaikutukset ja luultavasti osa muistakin mahdollisista negatiivisista seurauksista ovat riippuvaisia työttömyysturvan sekä muun sosiaaliturvan tasosta. Lisäksi työttömyyden kokemiseen vaikuttavat mahdollinen omaisuus ja säästöt, työttömyyttä edeltävä tulotaso, ikä, perhe- ja muut sosiaaliset suhteet sekä koulutukselliset ja henkiset resurssit. (Honkanen 2007, 49.) Koistisen (2014, 233) mukaan yhteisön arvot ja hyväksyntä vaikuttavat myös työttömyyden kokemuksen taustalla. Työttömyyden ollessa kiinteästi yhteydessä yksilöllisiin, yhteiskunnallisiin, ajallisiin ja paikallisiin tekijöihin, tulisi myös työttömyyden tutkimuksia

arvioida suhteessa näihin tekijöihin (mt., 233). Palkkatyölle annetut yksilölliset merkitykset ja työn keskeinen asema niin yksilön kuin kulttuurin arvostuksissa vaikuttavat siihen, miten työttömyyteen suhtaudutaan. Työttömät, joille palkkatyö on ollut merkittävä elämänsisältö, kokevat subjektiivisen hyvinvoinnin alenemisen erityisen voimakkaana. (Ervasti 2004, 301, 312.) Terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen on ollut jo pitkään useiden politiikkaohjelmien tavoite. Kuitenkin näiden ohjelmien rakenteisiin vaikuttamisen tavoitteet ovat jääneet toteutumatta, eivätkä ohjelmat ole pystyneet vastaamaan terveyserojen kaventamiseen tai pitkäaikais-työttömyyden vähentämiseen. (Hänninen & Karjalainen 2012, 77; Karvonen ym. 2018,102.)

Työttömyyden vaikutuksista ihmisten niin fyysiseen kuin psyykkiseen hyvinvointiin on tehty laajasti tutkimusta. Kansainvälistä tieteellistä tutkimustietoa työttömyyden vaikutuksista hyvinvointiin on runsaasti saatavilla, mutta tutkimustiedon käytössä tulisi huomioida työelämän kysymyksiin liittyvät kulttuuriset erot. Tästä syystä olen pyrkinyt kyseisessä kappaleessa keskittymään suomalaisiin ja pohjoismaisiin tutkimuksiin. Tässä alaluvussa olen halunnut tuoda esille työttömyyteen liittyviä potentiaalisia haittoja, jotka voivat johtaa yksilön haavoittuvaan asemaan yhteiskunnassa. Yhteiskuntapoliittisella päätöksenteolla on mahdollista vaikuttaa merkittävästi työttömyyden seurausvaikutuksiin ja kappaleessa esitetty tutkimustieto asettaa-kin nykyisen työvoimapoliittisen päätöksenteon avoimeksi kritiikille. Lisäksi tarkastelemalla työttömyyteen liitettyjä mahdollisia haittoja voidaan asettaa kyseenalaiseksi työttömän moraaliiin kiinnittyvät yhteiskunnalliset diskurssit. Kortteista (2004, 313) lainatakseni ”on vaikea kuvitella, että vapaaehtoista työttömyyttä juurikaan esiintyy, jos työttömyys koetaan voimakkaasti epämiellyttävänä tilanteena”.

3 UUSLIBERALISMI JA YKSILÖN LEIMAUTUMINEN

3.1 Uusliberalistinen yhteiskunta

Uusliberalismiin perustuvat aatteet ja opit ovat muovanneet julkista palvelujärjestelmää ja siellä tehtävää asiakastyötä (Juhila ym. 2017a, 2). Erilaisten tutkimusten mukaan voidaan jopa puhua hyvinvointivaltion murroksesta (esim. Julkunen 2006; Kuusisto & Kalliomaa- Puha 2019, 53). Tässä alaluvussa tarkastelen uusliberalismin vaikutusta yhteiskuntaan. Käsittelemäni tutkimustiedon valossa näyttäisi siltä, että uusliberalismin eetos heijastuu myös työvoimapaalveluihin ja asiakkaan eli työttömän henkilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä laajemmin yhteiskunnan asenteisiin työttömyyttä ja työttömiä henkilöitä kohtaan. Institutionaalinen lähestymistapa työttömyyteen korostaa vastikkeellisuutta, aktivointia, yksilön vastuuta ja työn teon ensisijaisuutta. Muutokset voidaan katsoa johtaneen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten avun saannin vaikeutumiseen sekä leimaavien elementtien lisääntymiseen.

Patomäki (2015) on määritellyt uusliberalismin opiksi, ”joka kehystää ja tulkitsee yhteiskunnalliset ongelmat markkina-ajattelun ja sen tehokkuus-, vapaus- ja oikeudenmukaisuus ihanteiden kautta.” Patomäen (2007, 12) mukaan ensimmäiset laajamittaiset uusliberalismin mukaiset muutokset alkoivat 1980-luvulla Margaret Thatcherin ja Ronald Reaganin talouspolitiikan seurauksena. Suomeen uusliberalismin ideat rantautuivat pitkälti kansainvälisten järjestöjen kuten OECD:n, Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) ja Euroopan unionin (EU) kautta (mt., 12). Uusliberalistinen ajattelu korostaa yksilön roolia itsevastuullisena ja autonomisena toimijana, jonka kansalaisuus toteutuu aktiivisena kuluttajana sekä valintojen tekijänä (Keskitalo 2013, 49; Miller & Rose 2010, 74–77). Autonomia tarkoittaa uusliberalismin yhteydessä itsenäistä päätäntävaltaa omista asioista. Vapaus valita on lisännyt yksilön vastuuta omasta sosiaalisesta, fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista sekä tehdyistä valinnoista. (Kotkas 2013, 82.) Yksilöiltä odotetaan oman itsen yritysmäistä johtamista ja valintojen tekemistä rationaalisesti sekä laskelmoivasti pyrkimyksenä maksimoida oma menestys sekä hyvinvointi. Uusliberalismi näkee hyvinvointivaltion vaikuttavan yksilöön moraalisesti rappeuttavalla tavalla ja luovan ”riippuvuuskulttuuria” suhteessa valtioon (Miller & Rose 2010, 75–76, 118.) Vastuuta

hyvinvoinnista on enenevässä määrin siirretty yksilöille, perheille ja yhteisöille (Juhila ym. 2017a, 4).

Juhila kollegoineen (2017b) kirjoittavat artikkelissaan vastuullistamisesta (responsibilisation), joka on osa uusliberalistista diskurssia. Artikkelissaan he siteeraavat O'Malleytä, joka määrittelee vastuullistamisen prosessiksi, jossa kansalaiset tehdään vastuullisiksi asioista, jotka aiemmin kuuluivat ensisijaisesti valtiolle tai niitä ei luettu vastuiksi lainkaan (O'Malley 2009; Juhila ym. 2017b, 11). Vastuullistamisessa ”keskeistä on yksilöiden toimijuus, tahto ja valinnat, niihin vaikuttaminen ja niiden etäältä hallitseminen käyttäen suostuttelevaa valtaa” (Juhila & Raitakari 2017). Yksilöiden odotetaan käyttävän omaa toimijuuttaan ja valintojaan vastuullisesti sekä moraalisesti sopivilla tavalla. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna mahdolliset yksilön ongelmat näyttäytyvät ”vastuuttomilta” valinnoilta, ei niinkään resurssien, valmiuksien ja mahdollisuuksien rakenteellisesta jakautumisesta. (Clarke 2005, 451.) Epäonnistuminen ja ongelmat ovat sellaisten riskien realisoitumista, jotka yksilön olisi pitänyt ennakoita ja hallita (Juhila ym. 2017b, 20). Erilaisia vastuullistamistoimenpiteitä voidaan kohdistaa tällaisiin epäonnistuneisiin kansalaisiin, jotka eivät ole kyenneet oman elämänsä vastuulliseen hallintaan. Toimenpiteet voivat olla itsemääräämisoikeuteen puuttuvia sekä kontrolliin ja pakkoon tukeutuvia niin sanottuja vastuullistamisohjelmia. Vastuullistamisohjelmien avulla pyritään saattamaan yksilöt tietoisemmiksi tekemistään huonoista valinnoista, jotta heidän olisi mahdollista tehdä parempia ratkaisuja tulevaisuudessa sekä arvioida valintoihinsa sisältyviä riskejä. Asiantuntijoiden tehtävänä on yhteiskunnallisessa mittakaavassa ohjeistaa kansalaisia ”hyväksytyihin” elämäntapavalintoihin. (Juhila ym. 2017b, 20; Juhila & Raitakari 2017.) Vastuullistamisohjelmat kohdentuvat usein heikommassa ja syrjäytymisvaarassa oleviin kansalaisiin lisäten näin mahdollisia leimautumisen kokemuksia (Juhila ym. 2017b, 19, 22).

Uusliberalistisessa ajattelussa vastuullinen ja aktiivinen kansalainen on kiinnittynyt palkkatyöhön ja työelämästä pudonneet nähdään riskiryhmien jäseninä (Saastamoinen 2010, 244, 245). Hyvinvointivaltiosta on pyritty rakentamaan kilpailukyky-yhteiskunta, joka korostaa yksilön vastuun lisäksi työn tarjontaa, kilpailua ja yrittäjyyttä. Valtio rooli hyvinvoinnin turvaajana on muuttunut niin, että ensisijaisena hyvinvoinnin lähteenä toimii yksilön työkyky. (Jakonen 2014, 303, 307.) Poliittisen päätöksenteon keskiössä on luoda yrityksille ja sijoittajille menestyksen takaavat puitteet sekä huolehtia valtion kilpailukykyvyydestä (Julkunen 2008, 75). Uusliberalistisen

ideologian myötä hyvinvointivaltioiden hallinto ja palveluiden toteuttamisen tavat ovat pyritti järjestämään uuden julkisjohtamisen (New Public Management, NPM) mukaisesti. Uusi julkisjohtaminen pohjautuu markkinalogiikoihin, joka hyvinvointivaltion järjestelmien yhteydessä viittaa markkinaistumiseen, yksityistämiseen, tehokkuuteen ja mittaamiseen (Keskitalo 2013, 52). Aiemmin julkiselle sektorille kuuluneita tehtäviä on avattu markkinatalouden piiriin ja tuotteistettu (Jakonen 2004, 306). Asiakkaille näkyviä muutoksia ovat muun muassa etuuk-sien vastikkeellisuus ja ehtojen kiristyminen, vastuun ja aktivoinnin lisääntyminen sekä markkinaehtoisuus (Kuusisto & Kalliomaa–Puha 2019, 53). Työntekijöiden ja organisaation tasolla muutokset näkyvät tuloksellisuuden ja tehokuuden vaateilla sekä selontekovelvollisuutena organisaatiolle (Juhila 2019, 296, 300; Juhila ym. 2017b, 22).

Aktiivisen kansalaisuuden tekniikka perustuu alaspäin vastuullistavaan hallintaan. Kansalaisuus ei luo enää oikeutta täysmittaiseen valtion ja yhteiskunnan turvaan riskien varalta vaan varautuminen on ensisijaisesti yksilön velvollisuus. Globaalin epävarmuuden tilassa pyrkimys ja velvoite oman elämän hallintaan luo pelkoa ja epävarmuutta. (Saastamoinen 2010, 238.) Hyvinvointivaltion kestävyysvajeella perustellaan poikkeuksellisia toimenpiteitä ja moraalista itsekuria, joka näyttäytyy jatkuvan kriisin, varuillaanolon ja hälytys- ja poikkeustilan politiikkana (Julkunen 2004, 245). Epävarmuus luo neuroottista kansalaisuutta, jossa pelko ”putoamisesta” ja ”häviämisestä” on jatkuvasti läsnä. Työelämä on vahvasti mukana luomassa neuroottista kansalaisuutta (Saastamoinen 2010, 243–245), sillä työsuhde itsessään on jatkuvan arvioinnin kohteena ja työntekijän pitää todistaa kompetenssinsa aina vain uudestaan (Rose 1998, 71). Neuroottista kansalaista kuvastaa konservatiivisuus ja yksilökeskeisyys, jotka juontuvat pyrkimyksistä pysyä kiinni kansalaisuuden aloilla (Saastamoinen 2010, 245). Neuroottisen kansalaisuuden asetelma voi realisoitua, joka saattaa johtaa Clarken (2005) mukaan hylättyyn kansalaisuuteen. Tämä viittaa tilanteisiin, joissa valtio ei pyri takaamaan yksilön turvallisuutta tai hyvinvointia vaan sen intressissä on paikallisen sekä globaalin pääoman etu (mt., 452–453).

Uusliberalismin mukainen kansalaisuus katsoo menestystä yksilön saavutuksena ja se unohtaa rakenteelliset ja sosiaaliset tekijät menestyksen taustalla (Julkunen 2006, 60). Tässä kilpailukyvyyn ja menestymisen eetoksessa ”huonosti pärjääville ei riitä ymmärrystä, heidän oma tietonsa sivuutetaan ja omaan vastuuseen ja yritteliäisyyteen vedoten heitä ei haluta auttaa” (mt., 60) ja heidät nähdään ”toisina” (Julkunen 2004, 246). Työetiikka on kenttä, jonka nimissä

perustellaan eriarvoisuuden lisääntymistä ja ihmisarvoa sekä ansaitsevuutta (Julkunen 2004, 243–244). Menestynyt kansalainen on ansainnut asemansa kovalla työllä ja itsekurilla (Julkunen 2006, 144). Ansaitsemattomia ovat ne, jotka eivät pyri liittymään ”normaaliin” ja valitsevat erilaisen elämäntavan ja arvot. Ansaitsemattomuutensa takia heihin voi kohdistaa enemmän kontrollia sekä sanktioita ja jopa tarvittaessa sulkea ulos avun piiristä. (Juhila 2006, 60.)

3.2 Aktivointipolitiikka

Aktivointipolitiikasta on tullut tiivis osa nykyistä työttömyyden yhteiskunnallista keskustelua ja lähempi tarkastelu havainnollistaa aktivoinnin uusliberalistiset juuret sekä taustalla vaikuttavat moraaliset ideologiat. Mielestäni on relevanttia tarkastella aktivointipolitiikan teoreettisia sisältöjä, sillä aktivointipolitiikka vaikuttaa oleellisesti työttömän henkilön institutionaaliseen toimintaympäristöön. Keskitalon ja Karjalaisen (2013, 7) mukaan aktivointipolitiikassa kyse on työttömän tai sosiaaliturvaetuuksien varassa elävän henkilön saattamisesta mahdollisimman nopeasti takaisin palkkatyön piiriin. Caswell, Kupka, Larsen ja van Berkel (2017, 3) näkevät aktivointipolitiikan pyrkivän vahvistamaan työttömien henkilöiden työllistyvyyttä, työmarkkinoita ja sosiaalista osallistumista erilaisten mahdollistavien ja pakottavien toimenpiteiden avulla. Työttömien aktivointi eli aktivointipolitiikka on osa yhteiskuntapolitiikkaa, varsinkin työllisyys- ja sosiaalipolitiikkaa. Aktivoinnin kautta on haettu ratkaisuja pitkäaikaistyöttömyyteen ja siihen liitettyyn syrjäytymisen riskiin. Se on osa laajempaa aktiivisen kansalaisen yhteiskunnallista diskurssia, jonka taustalla vaikuttavat uusliberalistinen ajattelu ja hyvinvointivaltion kustannusten paisuminen. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 8, 15; Uusikangas & Hiilamo 2020, 121.) Aktivointipolitiikkaa on perusteltu myös näkemyksellä toimeentuloturvan passivoivasta vaikutuksesta (Keskitalo 2013, 50). Työllisyys nähdään yhteiskuntapolitiikan ensisijaisena keinona ehkäistä syrjäytymistä ja edistää yhteiskunnallista osallisuutta (mt., 46). Muutosta on kuvattu siirtymäksi welfare-politiikasta workfare-politiikkaan eli työperustaiseen hyvinvointiin (Juhila 2006, 42).

Aktivoinnissa on kyse työttömien vastuista ja velvollisuuksista, joka käytännössä tarkoittaa etuuksien muuttumista vastikkeellisiksi. Työttömien oikeus toimeentuloturvaan velvoittaa heidät osallistumaan työvoimapalveluihin sekä koulutukseen ja työhön. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 8.) Tuensaantiehdot ovat tiukentuneet ja kieltäytyminen työvoimapalveluista ja/tai

työmarkkinoille osallistumisesta voi johtaa sanktioihin kuten tuen määräaikaiseen alentamiseen tai katkaisuun. Muutokset eivät rajoitu yksistään sosiaaliturvaetuuksiin, vaan lisäyksiä on tehty tukeen ja kontrolliin sekä uusiin palvelumuotoihin. (Keskitalo 2013, 50–51.) Julkusen (2001) mukaan työkeskeisyys on luonut moraalitekologioita, jonka avulla työttömän identiteetti on pyritty vaihtamaan aktiivisen työnhakijan ja yrittäjyyden identiteettiin. Tämä identiteettityöstö yrittää saada yksilöistä ”market-ready”, jotka ovat yrityspääoman joustavasti pal-kattavissa ja irtisanottavissa (Clarke 2005, 453). Julkunen (2004, 235) näkee aktivoinnin osana moraalitaloutta, joka operoi ”yksilön vastuun, velvollisuuden, aktiivisuuden, kannustimien ja sopimusten” kielellä. Serrano Pascualin (2007, 14, 20) mukaan voidaan puhua aktivointipara-digmasta, jossa korostuu vaikuttaminen yksilön asenteisiin ja käyttäytymiseen. Työn katsotaan olevan ”perusresepti” sosiaaliin ongelmiin, jossa valtion roolina on lähinnä luoda mahdolli-suudet työntekemiseen sekä valmentaa yksilöt sopeutumaan jatkuvaan muutoksen. Poliitiikka kiinnittyy lähinnä kansalaisuuden taloudellisiin aspekteihin. (Mt., 14, 20.)

Aktivointi osana sosiaali- ja työllisyyspolitiikkaa saattaa johtaa asiakkaiden eriarvoistumiseen. Työntekijä ja asiakas eivät ole palveluprosesseissa samalla viivalla tasa-arvoisen aseman suh-teen vaan työntekijä käyttää harkintaa ja päätösvaltaa suhteessa asiakkaan toimeentuloon ja esimerkiksi sanktioihin. Työntekijöiltä odotetaan tuloksia usein riittämättömällä resursseilla. Tämä voi johtaa asiakkaiden valikoimiseen ja kategorioimiseen, jolloin aktiivisen työskentelyn kohteeksi otetaan henkilöt, joiden kanssa tavoitteet on mahdollista saavuttaa suhteellisen vai-vattomasti. Riskinä tässä on se, että osa heikoimmassa asemassa olevista asiakkaista syrjäytyy. (Keskitalo 2013, 56, 62.) Lipsky (2010, 3–4) käyttää käsitettä katutason byrokraatit kuvamaan työntekijöiden roolia siinä, miten määrittävistä poliittisista linjauksista tulee politiikan teke-mistä työntekijöiden käyttäessä harkintavaltaa asiakkaiden palveluiden sekä etuuksien myön-tämisessä. Uusikangas ja Hiilamo (2020, 120) puolestaan lähestyvät aihetta käsitteellä institu-tionaalinen poiskäännyttäminen. Heidän tutkimuksensa antaa viitteitä siitä, että sanktiot työ-listämistoimenpiteinä johtavat haavoittuvassa asemassa olevien etäännyntymiseen palvelujärjes-telmästä ja taloudellisesta perusturvasta (mt., 120).

Pyöriä ja kollegat (2019, 158) korostavat, ettei tutkimustuloksia ole siitä, ”miten työttömän moraalisiin kohdistuva sanktiointi, kuten Juha Sipilän hallituksen (2015–2019) laki työttömyys-turvan aktiivimallista, vaikuttaa työvoiman työ- ja toimintakykyyn pitkällä aikavälillä.”

Suomessa on yritetty hakea aktivoinnille mallia Tanskasta ja pyritty toteuttamaan kyseistä mallia vähemmillä resursseilla. Työvoimaviranomaisilla on käytössään niukat resurssit, jotka menevät lähinnä byrokratian toteuttamiseen työttömien ollessa velvollisia raportoimaan työnhakijaa tai muusta aktiivisuudestaan. Resurssit eivät riitä yksilölliseen palveluun tai työnhakijan tilanteen kokonaisvaltaiseen paneutumiseen. (Mt., 158.) Juha Sipilän hallituksen aktiivimallissa työttömän etuutta leikattiin, mikäli hän ei osallistunut kolmen kuukauden tarkastelunajakaksolla työllistämistä edistäviin palveluihin tai työskennellyt palkkatyössä. Aktiivimallin tavoitteena oli ehkäistä työttömyyden pitkittymistä sekä lyhyiden työsuhteiden vastaanottamista työttömänä olemisen sijasta. Aktiivimalliin sisältyi myös taloudellisia kannustimia, joilla pyrittiin kannustamaan aktiivisuuteen ja toisaalta poistamaan kannustinloukkuja. Aktiivimalli purettiin Antti Rinteen hallituskaudella vuonna 2020. (Kyyrä ym. 2019, 1–6.) Petteri Orpon luotsaamassa vuoden 2023 hallitusohjelmassa on kaavailtu useita erilaisia tiukennuksia liittyen työttömyyden ansioturvaan. Näitä ovat muun muassa työssäoloehdon pidentäminen, ansiopäivärahan porrastaminen, omavastuupäivien määrän lisääminen, lapsikorotusten ja suojaosien poistaminen. Toimenpiteiden on tarkoitus lisätä muun muassa työnteon kannattavuutta sekä työn tarjontaa. (Valtioneuvosto 2023.)

3.3 Kategoriat leimautumisen lähteenä

Olen pyrkinyt edellisissä alaluvuissa tuomaan esille muun muassa palkkatyön kulttuurisia merkityksiä ja normaaliutta suomalaisessa yhteiskunnassa, työttömän henkilön mahdollista haavoittuvaa asemaa yhteiskunnassa sekä uusliberalistista toimintaympäristöä, joka vaikuttaa oleellisesti yhteiskuntaan sekä sen instituutioihin ja osaltaan myös ihmisten asenteisiin. Nämä tekijät vaikuttavat työtön–kategorian merkityssisältöihin ja käyttämämme kategoriat puolestaan luovat ja uusintavat todellisuutta. Seuraavaksi tarkastelen työtön–kategoriaan liittyviä leimaavia elementtejä osana nykyistä historiallis–yhteiskunnallista ja kulttuurista ympäristöä sekä työttömien henkilöiden yhteiskunnallista asemaa suhteessa työtön–kategoriaan.

Leimautumisen käsitettä voidaan tehdä ymmärrettäväksi kategorisoinnin kautta. ”Kategorisointi on ihmisten sekä asioiden nimeämistä ja luokittelua” (Juhila ym. 2012, 12). Ihmisten väliset normaalit vuorovaikutustilanteet perustuvat pitkälti eri kategorioiden käyttöön. Kategorioiden käyttö helpottaa vuorovaikutustilanteiden analysointia, joka on tarpeen ihmisen

rajallisen tiedonkäsittelykyvyn vuoksi. Kategorisoinnin avulla yksilöt voivat ennakoida ja suunnitella toimintaansa vuorovaikutustilanteissa. (Korkeila 2014, 41–42.)

”Työtön”, ”opiskelija” ja ”äiti” ovat esimerkkejä ihmisten kategorisoinnista. Yksilöt valitsevat käyttämiään kategorioita tilanteisesti ja ne saavat merkityssisältönsä kontekstin yhteydessä (Juhila ym. 2012, 12, 26). Esimerkiksi työtön- kategoriana saa erilaisia merkityssisältöjä riippuen siitä sanooko sen poliitikko vai työtön henkilö itse. Kategorisointi on olemassa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja siihen liittyy kulttuurista tietovarantoa. Jos tarkastelee työtön-kategoriaa voi huomata siihen liittyvän ajatusten tasolla muutakin kuin objektiivinen ja neutraali fakta työttömästä henkilöstä. Se, miten ”työtön” määrittyy vuorovaikutuksessa, riippuu myös kanssatoimijan tulkinnasta, tilanteesta ja kulttuurisesta tietovarannosta. Kategorisointiin liittyy usein moraalisia kannanottoja ja stereotyyppioita, jotka voivat olla seurauksellista tietyn ihmisen tai ihmisryhmän kannalta. Seurauksellisuus voi johtaa myös kategoriasta neuvottelemiseen ja sen kiistämiseen. (Mt., 35–38.) Kategoriat eivät ole siis neutraaleja representaatioita todellisuudesta, vaan ne ovat vahvasti sidoksissa aikakauden käsityksiin hyväksyttävästä ja ei-hyväksyttävästä (Suoninen 2012, 66).

Alaluvussa 2.1 käsittelin palkkatyön ideaalia suomalaisessa yhteiskunnassa ja yksilön elämässä. Palkkatyötä pidetään normaalina ja toivottavana, jopa kansalaisvelvollisuutena. Työttömyys on tästä näkökulmasta katsottuna ei-toivottua ja poikkeavaa. Työtön-kategorian lähempi tarkastelu sisältää tietoa, ei vain ilmiöstä, vaan myös ympäröivästä kulttuurista ja moraalisesta järjestyksestä. Moraalinen järjestys viittaa siihen, mikä on tietyn kontekstin yhteydessä toivottavaa ja sopivaa. Samalla tavoin ”työtön” määrittyy palkkatyöllisestä normista poikkeavana. Yhteiskunnan ja yksilön tasolla työttömyys on määritelty ongelmana ja näin työtön -kategoria määrittyy jo lähtökohtaisesti kielteisellä tavalla. Kategoriaan liittäminen joko itsen tai muiden taholta synnyttää samalla tämän kategorian jäsenyyden. Ryhmien jäsenillä puolestaan oletetaan olevan yhteneviä ominaisuuksia ja samankaltaisia toiminnan tapoja. Tämä voi johtaa stereotyyppiseen ajatteluun ja yksilön leimaantumiseen. Leimaaminen tapahtuu ulkoapäin, jossa tiettyyn kategoriaan liitetään kielteisiä ja ei-toivottavia ennakkokäsityksiä. (Kulmala 2006, 67).

Yhteiskunnalliset instituutiot ovat luomassa ja ylläpitämässä kategorisointiin liittyvää sosiaalista ja moraalista järjestystä (Jokinen 2012, 160). Ne voivat olla luomassa leimallista

kategorisointia varsinkin, kun kyseessä on marginaaliin sijoittuvat ihmisryhmät. Esimerkiksi aktiivinen työvoimapolitiikka ja siihen liittyvät institutionaaliset järjestelmät ovat saattaneet tahattomastikin vaikuttaa työttömien leimautumiseen ryhmänä, joka vaatii motivointia, sanktioita ja valvomista. Instituutiot määrittävät asiakasryhmänsä ja ydintehtävänsä sekä identifioituvat suhteessa toisiinsa kategorioiden kautta (Jokinen 2012, 160). Tietyt kategorisoinnit voivat olla hyvin seurauksellisia asiakkuusurien muotoutumisen näkökulmasta, sillä ne vaikuttavat asiakkaiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä asiakkaan käytössä oleviin identiteetikategorioihin. Määriteltäessä yksilön ongelmaa ja tilannetta määritellään samalla hänen toimijuuttaan, identiteettiään sekä epänormaalia ja normaalia. Instituutioiden tehtäväksi on usein nimetty jonkun tietyn sosiaalisena ongelman pidetyn ilmiön hoitaminen ja ratkaiseminen. Yhteiskunnassa sosiaalisiksi ongelmaksi konstruoidut ilmiöt pitävät sisällään näkemyksen siitä, mikä on yksilön osallisuus ongelman muodostumiseen ja ylläpysymiseen. Näin sosiaalisia ongelmia määriteltäessä tehdään samalla rajanvetoja syyllisyydestä ja vastuusta. Instituutioiden puitteissa sosiaaliset ongelmat muuttuvat helposti yksilöiden ongelmallisuudeksi. (Mt., 160–176, 184.) Losake (2007, 32) viittaa tähän instituutioiden toimesta tapahtuvaan sosiaalisten ongelmien yksilöllistymiseen termillä ”troubled persons industry”, jonka Jokinen (2012, 176) on suomentanut ”ongelmallisten ihmisten tuottamisteollisuudeksi”.

Outi Välimaa (2011) tarkasteli väitöskirjassaan, miten ”pitkäaikaistyötön” –kategoriaa luotiin, uusinnettiin ja miten siitä neuvoteltiin pitkäaikaistyöttömien itse sanoittamana ja heidän kanssaan työskentelevien selonteoissa. Väitöskirjassaan Välimaa toteaa, että leimattu pitkäaikaistyöttömyyden kategoria oli näkymättömänä läsnä vuorovaikutustilanteissa. Uusliberalistinen ajattelu ja työttömien aktivointitoimet vahvistivat ja rakensivat leimallista pitkäaikaistyöttömän kategoriaa, vaikka pitkäaikaistyöttömien todelliset mahdollisuudet työllistyä olivat pienet muun muassa rakennetyöttömyyden takia. Työntekijöiden suhtautuminen työttömien tilanteeseen vaihteli, usein selonteoissa kuitenkin korostuivat ymmärtävyys ja puolustavat argumentit. Pitkäaikaistyöttömät itse pyrkivät neuvottelemaan itseään pois ”pitkäaikaistyöttömyyden” leimasta selittämällä työttömyyttä muun muassa sairauksilla, ikäsyrynnällä ja rakenteellisilla ongelmilla. (Mt., 5, 206–212.)

Leimaavasta asennoitumisesta kertoo myös Yleisen työttömyyskassan (YTK) ja DrAI – tutkimusyhtiön tekemä selvitys, jonka aineistona toimi suomalaisten Twitter–viestit vuosilta 2006–

2021. Selvityksen mukaan 59 prosenttia suhtautui työttömyyteen ymmärtävästi ja näki sen rakenteellisena ongelmana, kun taas 41 prosenttia piti työttömyyttä yksilön omana vikana. Työttömän kategoriaan liitettyistä leimaavista diskursseista yleisimmät olivat ”laiska” ja ”köyhä”. Lisäksi käytettiin sanoja ”luuseri”, ”ongelma” ja ”arvoton”, joiden yhteydessä käytettiin myös määritteitä kuten ”vouhotus”, ”rangaista” ja ”loisia”. (Riihinen & Helsingin sanomat 2021.) Saari kollegoineen (2017a) tekivät vastaavanlaisia havaintoja leimaavien diskurssien käytöstä. Saari ja kollegat tutkivat Internetin keskustelupalstoja, jossa ”sosiaalipummit” luokituvat moraaliseksi kategoriaksi, jonka jäsenet nähdään homogeenisina ulkoisten ominaisuuksien perusteella. Tutkimuksen mukaan leimaavien diskurssien käyttöä selittää osittain sosiaalinen etäisyys, joka korostaa jaottelua ”meihin” ja ”muihin” luoden näin toiseutta. Leimalliseen ”sosiaalipummin” kategoriaan liitettiin negatiivisia ominaisuuksia kuten työttömyys, alkoholin käyttö ja vetelehtiminen. Keskustelupalstojen kommentoijien asenteissa korostuivat velvoite pakkotyöhön ja etuuskien leikkaus. Kommentoijien ohje ”sosiaalipummeille” oli ”lopettakaa turha valittaminen ja menkää töihin.” (Mt., 212–226.)

Kulmala (2006) on tutkinut väitöskirjassaan toiseuden kokemuksia ja leimattua identiteettiä. Väitöskirjassaan Kulmala toteaa ihmisten rakentavan identiteettiään suhteessa ulkoapäin saataviin määrittelyihin tai kokemuksiin määrittelyksi tulemisesta. Ulkoapäin tulevat kategoriat rakentavat toiseutta ja normaalia, joihin leimautunut yksilö asemoi itsensä osin vastapuheen tai yksilöllisen erottautumisen kautta. (Kulmala 2006.) Helne (2002) korostaa käytettyjen kategorioiden luovan todellisuutta ja seuraamuksia. Ongelmat eivät ole ongelmia, ennen kuin ne määritellään sellaisiksi. Tiettyjen ongelmallisten määritelmien liittäminen kategorioihin, joiden on tarkoitus kuvata tiettyä ihmisryhmää, saattaa leimata kyseiset yksilöt ja johtaa syrjintään, rajoitusten luomiseen ja aktiiviseen marginalisointiin. (Helne 2002.) Hännisen (2002, 97) mukaan työttömällä henkilöllä on käytettävissään kaksi stereotyyppistä mallitarinaa, jotka ovat kulttuurisesti määrittäneitä. Nämä kaksi mallitarinaa ovat tragedia, jossa työpaikan menetys on aina menetys sekä kielteinen asia, ja rikostarina, jossa työtön on moraaliton työnvieroksuja. Työtön henkilö asemoi itsensä suhteessa mallitarinoihin, jolloin myös selontekovelvollisuus aktivoituu. Mallitarinat eivät pelkästään rajoita työttömän henkilön sisäisiä ja ulkoisia selitysmalleja vaan vaikuttavat myös työssäkäyvien suhtautumisen taustalla. (Hänninen 2002, 98, 103–104.)

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimukseni lähtökohtana on, että yhteiskunnan ilmiöitä voidaan kuvata tarkastelemalla yksilökohtaisia kokemuksia ja merkityksiä. Tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä työttömänä olemisesta työttömien itse kertomana ja tehdä näkyväksi erilaiset leimaavat käytännöt ja diskurssit, joita he kohtaavat työttömänä ollessaan. Leimaaviksi tulkitsen käytännöt ja diskurssit, joissa aineiston henkilöt tulevat kohdatuksi ja kohdelluksi ensisijaisesti ”työttömän” kategoriasta ja, jotka tuottavat ja vahvistavat leimautumisen ja toiseuden kokemuksia.

1. Millaisena työttömyyttä koskevat yhteiskunnalliset asenteet ja käytännöt näyttäytyvät työttömien henkilöiden kokemana?

Työtön-kategoria määrittyy ongelmalähtöisesti ja kulttuurisen moraalikäsitteiden kautta. Tulkitsen työttömien leimautumisen kokemukset osana aikalaisdiagnoosia, joka kuvastaa yhteiskunnassa vallalla olevia kehityssuuntia ja ajattelutapoja. Tutkimuksellani pyrin ottamaan osaa kriittiseen keskusteluun liittyen yhteiskunnassa vallalla oleviin kehityssuuntiin sekä työttömyyttä koskettavaan yhteiskuntapoliittiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessani en siis niinkään tarkastele työttömiä henkilöitä vaan heidän kokemuksiaan työttömänä olemisesta ympäröivässä yhteiskunnassa. Millainen suhde yhteiskunnalla on työttömiin henkilöihin työttömien itsensä kokemana?

4.2 Aineisto ja sen hankinta

Tutkimukseni aineistona toimii ”Työttömän tarina-kirjoituskilpailu 2018” kirjoitukset. Aineisto on ladattavissa tutkimus, opetus- ja opiskelukäyttöön yhteiskuntatieteellisestä tietoarkeistosta Ailasta. Kirjoituskilpailun aineisto koostuu kaiken kaikkiaan 165 arkistoidusta vastauksesta, joissa käsitellään työttömyyttä, työnhakua ja toimeentuloa. Kaikki 165 kirjoitusta sijaitsivat samassa datakansiossa, jossa jokainen kirjoitus oli erillinen tunnistenumeroitu datatiedostonsa. Aineistoyksiköt olivat ladattavissa joko word- tai html-tiedostona. Jokaisen

kirjoituksen alusta löytyivät kirjoittajalta kysytyt taustatiedot, jotka olivat nimi tai nimimerkki, ammatti, syntymäaika, postitoimipaikka ja sukupuoli. Kirjotukset vaihtelivat pituudeltaan, sisällöltään ja tyyliltään. Tekstit olivat pääpiirteittäin kirjoitettu joko novelleiksi, runomuotoon tai omaelämäkerrallisiksi otteiksi. Kirjoitustyyli teksteissä vaihteli humoristisesta hyvinkin kriittiseen ja analyttiseen. Useat kirjoittajat ottivat kirjoituksissaan kantaa rakenteellisiin tekijöihin ja yhteiskunnalliseen muutokseen sekä poliittiseen ilmapiiriin. Kirjoitukset sisälsivät laajasti työttömien henkilöiden omakohtaisia kokemuksia ja ajatuksia työttömyydestä. Kirjoittajat pohtivat omaa toimijuuttaan ja jäsensivät työttömyyden kokemuksia suhteessa lähiympäristöön, yhteiskunnallisiin järjestelmiin ja globaaliin tekijöihin. Tutkimusaiheeni kannalta aineisto osoittautui erittäin hedelmälliseksi. Aineisto on kerätty vuonna 2018, jolloin Sipilän hallituksen työvoimapolitiittinen aktiivimalli tuli voimaan. Kyseiseen muutokseen otetaan kirjoituksissa laajasti kantaa ja useat kirjoittajat avaavat muutoksesta johtuvia tunnetason kokemuksia syväluotaavalla tavalla. Tekstit vaihtelivat puolen sivun mittaisista useamman sivun teksteihin.

Valmiiseen aineistoon liittyviä hyötynäkökulmia ovat esimerkiksi autenttisuus ja eettisyys. Autenttisuudella tarkoitan sitä, että kirjoittajat ovat itse valikoineet ne merkitykset ja asiakokonaisuudet, joista he kirjoittavat tekstissään työttömyyteen liittyen. He kirjoittavat omasta subjektiivisesta kokemusmaailmastaan. Kirjoituksia ei ole kerätty tiettyä tutkimuksellista tarkoitusta varten eikä niihin näin ollen ole vaikuttanut tutkimukselliset lähtökohdat, tutkijan positio tai vuorovaikutuksellisuus suhteessa tutkijaan. Tutkimusongelmaani voi pitää mielestäni perustellusti arkaluonteisena, joka toimii argumenttina valmiin aineiston puolesta. Työttömyys ei ole helppo tai arvovapaa aihe.

Lähdin avoimin mielin selvittämään yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta Ailasta, millaisia laadullisia aineistoja siellä olisi hyödynnettävissä. Tutustuessani erilaisten aineistojen kuvailuihin ”Työttömän tarina – kirjoituskilpailu 2018” asiasanat ja sisällön kuvaus vaikuttivat mielenkiinnonkohteideni kannalta oleellisilta. Latasin aineiston käyttöni yhteiskunnallisesta tietoarkistosta ja sitouduin aineiston käyttöehtoihin. Kirjoituskilpailun tavoitteena oli kartoittaa työttömyyden kokemuksia ja ajatuksia työttömänä olosta osana suomalaista yhteiskuntaa. Kilpailun on järjestänyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Helsingin yliopiston professori Lena Näre. Taustatietoina kilpailussa kysyttiin vastaajan nimeä tai nimimerkkiä, ammattia,

syntymäaikaa, postitoimipaikkaa ja sukupuolta. Osa vastaajista oli jättänyt vastaamatta taustatietoihin joko kokonaan tai osittain. Kirjoituskilpailun ohjeet julkaistiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) internetsivuilla. Aineisto on kerätty aikavälillä 01.05.2018 - 31.10.2018. (Näre & SKS, 2020.) Sari Näre ja Lena Näre (2022) ovat kirjoittaneet kirjoitusaineistoon pohjautuvan teoksen ”Työttömyys sattuu: arjen kamppailuja työllistämistoimien rattaissa”, jossa he analysoivat kirjoituskilpailuun osallistuneiden työttömien henkilöiden vastauksia ja liittävät näistä vastauksista löydettäviä teemoja tutkimuskirjallisuuteen. Yhteiskuntatieteellisestä tietoarkestosta Ailasta on löydettävissä luettelo aineistoa hyödyntäneistä julkaisuista. Aiemmin tehdyt julkaisut lähestyvät aineistoa osallisuuden, häpeän kokemuksen, stigman, selviytymiskeinojen, identiteetin, affektiivis- diskursiivisen, työnhaun ja työllistymisen vaikeuksista ja alanvaihdon sekä uudelleen kouluttautumisen näkökulmista. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto Aila.)

Kirjoituskilpailun ohjeiden yhteydessä oli lueteltu aiheeseen johdattelevia kysymyksiä, jotka ovat saattaneet vaikuttaa kirjoitusten taustalla. Johdattelukysymyksissä pyydettiin kirjoittajaa pohtimaan muun muassa omia tunteita ja ajatuksia arjen järjestymisestä, työttömyydestä, tulevaisuudesta, yhteiskunnasta ja työvoimapolitiikasta. (Näre & SKS, 2020.) Kirjoituspyyntö kokonaisuudessaan on löydettävissä tutkimukseni liitteistä (LIITE 1). Kirjoituspyyntö on vapaasti ladattavissa Suomalaisen kirjallisuuden seuran kotisivujen arkistosta (Suomalaisen kirjallisuuden seura 2023).

Aloitin aineistoon tutustumisen silmäilemällä kirjoituksia läpi. Silmäilemisen jälkeen luin kaikki 165 kirjoitusta ajatuksella. Tein päätöksen rajata tutkimukseni aineiston ulkopuolelle runo- ja novellimuodossa kirjoitetut tekstit tulkintavirheiden minimoiseksi. Tämän jälkeen rajasin aineistoa valikoimalla mukaan tutkimuskysymysteni kannalta relevantit kirjoitukset eli tekstit, jotka olivat omaelämäkerrallisia ja sisälsivät yhteiskunnallisten rakenteiden sekä työttömyyden kulttuurisen kuvaston tarkastelua työttömien henkilöiden subjektiivisen todellisuuden ja kokemusten kautta. Näin aineiston lopulliseksi kooksi valikoitui 31 kirjoitusta.

Aineiston yhteenlaskettu sivumäärä yhdelle Word-dokumentille siirrettynä oli noin 111,5 sivua Times New Roman fonttikooalla 12 ja rivivälillä 1. Pisin kirjoitus oli 8 sivua ja lyhin noin 1,5 sivua. Aineistoni 31:stä kirjoituksesta 71 prosenttia kirjoittajista ilmoitti sukupuolekseen

nainen, 23 prosenttia ilmoitti olevansa mies ja 6 prosenttia jätti vastaamatta kysytyihin taustatietoihin. Noin 48 prosenttia aineistoni kirjoittajista ilmoitti taustatiedoissa postitoimipaikkaan Uusimaa tai Pirkanmaa. 13 prosenttia kirjoittajista ilmoitti taustatiedoissa syntymävuodekseen 1960- luvun, 16 prosenttia 1970- luvun, 45 prosenttia 1980- luvun ja 13 prosenttia 1990- luvun. 13 prosenttia kirjoittajista oli jättänyt syntymävuoden mainitsematta.

4.3 Omaelämäkerralliset kirjoitukset tutkimuksen kohteena

Omassa tutkimuksessani olen kiinnostunut työttömien henkilöiden kokemuksista heidän itsensä kertomana. Lähestyn kirjoituksia omaelämäkerrallisina tuotoksina, jossa työttömät henkilöt kirjoittavat omista kokemuksistaan, tulkinnoistaan ja elämästään. Anni Vilkon (1990, 83) mukaan ”vuoropuhelu kertojan ja häntä ympäröivän yhteiskunnan erilaisten elämien välillä on omaelämäkerran muodostumisen ja kertomisen perusta.” Kyse on kertojan elämän ”arvioimisesta, arvioinneista ja arvoista.” (Vilkko 1990, 83.)

Brian Roberts (2002, 2) määrittelee elämäkerrallisen tutkimuksen päämääräksi yksilöiden muuttuvien kokemusten ja näkemysten ymmärtämisen sekä tulkintojen tekeminen yksilöiden menneisyyden, nykyisyyden ja tulevan selonteosta. Joanna Bornat (2008, 344) puolestaan näkee elämäkerrallisten menetelmien olevan kattotermi erilaisille, toisiinsa löyhästi liittyville ja eritavoin nimetyille toiminnoille kuten etnografialle, muistelmille, omaelämäkertoille ja kertomuksille. Heikkinen (2018, 148–149) lähestyy elämäkerrallisia kirjoituksia osana kerronnallista tutkimusta ja kertomuksellisuutta. Kertomuksen tutkimuksen synonyymeina saatetaan käyttää myös käsitteitä narratiivinen tai tarinallinen tutkimus (Hyvärinen). Kertomuksellisuus on ymmärretty ihmiselle tyypillisenä tapana ”hahmottaa todellisuutta ja itseään sekä koota ja muodostaa tietoa ympäröivästä todellisuudesta ja sen tapahtumista” (Heikkinen 2018, 176). Elämäkerrallisia aineistoja ovat esimerkiksi kirjoitetut henkilökohtaiset kertomukset, päiväkirjat ja videot (Bornat 2008, 344). Kertomusten tutkiminen nojaa konstruktivistiseen tietokäsitkseen, joka korostaa tietämisen suhteellisuutta. Tämä tarkoittaa tietämisen olevan ajasta, paikasta ja tarkastelijan asemasta riippuvaa. (Heikkinen 2018, 150.)

Elämäkerralliset kirjoitukset ovat vaikuttaneet laadullisen tutkimuksen muotojen kehitykseen ja ne ovat osa laajempaa kiinnostusta ”kerätä nk. tavallisten ihmisten tarinoita, kertomuksia

arkisesta elämästä ja elämäkulusta”. Valmiit elämäkerralliset tekstit ovat hedelmällisiä tutkimusaineistoja, koska niissä ei ole muiden tekemiä kirjallisia tulkintoja eikä niissä ole haastattelija–haastateltava positiota muokkaamassa vuorovaikutussuhdetta. Onkin sanottu, että: ”kirjoittaessaan ihminen on yksin ajatustensa, kokemustensa, motivaationsa ja kirjoitusvälineidensä kanssa–,”. (Eskola & Suoranta 1998, 89–90.) Elämäkerralliset tekstit ovat rakennelmia kirjoittajan nykyisyyttä ja menneisyydessä tapahtunutta, jossa nykyisyys vaikuttaa menneisyyden tulkitsemiseen. Näin ollen kirjoittajan tietynä aikana tuottama elämäkerrallinen kirjoitus on sidoksissa kirjoittajan sen hetkiseen elämäntilanteeseen, muistoihin ja niiden tulkitsemiseen sekä merkitysrakenteisiin. (Rosenthal 2004, 50.) Elämäkerrallisia kirjoituksia tulisi tarkastella ja tulkita suhteessa kirjoittajan ympäröivään historialliseen aikaan sekä sosiaalisiin ja poliittisiin rakenteisiin. On myös tärkeää huomata, että tämä kontekstisidonnaisuus pätee myös lukijan tekemiin tulkintoihin. (Bornat 2008, 345.)

Elämäkerrallisia kirjoituksia tulkitseen kertomuksina, jotka ovat tiivistii yhteydessä muistiin. Kertomus ei ole sama asia kuin muisti, mutta muistilla on roolinsa kertomuksissa ja päinvastoin. Kertomus usein jäsentää ja muokkaa muistia tai saattaa peitellä sitä. Kertomus voi toimia muistamisen ja muiston palauttamisen välineenä ja toisaalta omaelämäkerrallinen kertomus edellyttää jonkinasteista muistia ja muistamista. Muisti ei ole mielessämme oleva neutraali jäsenys tapahtuneesta, vaan muistamiseen liittyy vahvasti subjektiivisuus. Kokemuksen hetkellä meillä on ollut omat ”huolestamme, agendamme ja tulkintoja asioiden tärkeydestä”, joka liittyy siihen, miten ja mitä muistamme tapahtuneesta. (Hyvärinen 2014.)

4.4 Aineiston analyysi

Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessani toimii laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi voidaan ymmärtää yksittäisenä metodina, mutta myös laajemmin teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysi taipuu monenlaiseen tutkimukseen ja sen avulla voidaan tutkia kuultuja, kirjoitettuja ja nähtyjä sisältöjä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78–79, 87.) Sisällönanalyysin hyödyntämisellä tavoitellaan sanallista ja selkeää kuvausta tutkimuksen kohteesta. Analyysin tavoitteena on tiivistää aineistoa ja selkeyttää sitä menettämättä kuitenkin sen sisältämää informaatioarvoa. Perusteellisen analyysin avulla voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasti ilmiöstä. Sisällönanalyysiä käytettäessä tulisi muistaa, ettei

järjestetty aineisto sinällään toimi vastauksena tutkimuskysymyksiin vaan tutkijan olisi kyettävä tekemään relevantteja johtopäätöksiä järjestetyn aineiston toimiessa pohjana argumentaatiolle. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 90, 87, 106.) Sisällönanalyysi ei seuraa mitään tiettyä teoreettis–metodologista ajattelua, joten analyysia ei ohjaa yhteiset säännöt tai menetelmälliset käsitteet (Vuori).

Sisällönanalyysi voi olla aineistolähtöistä, teoriasidonnaista tai teorialähtöistä. Toteutin oman tutkimukseni aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköiden valintaan vaikuttaa tutkimuksen tarkoitus ja tehtävänasettelu. Aineistolähtöisessä analyysissä aiemmat tiedot, havainnot tai teoriat eivät pitäisi olla merkityksellisiä analyysiprosessin tai tutkimusten tulosten kannalta. Analyysiyksiköt tulkitaan puhtaasti aineistosta. Toisaalta täysin puhdasta aineistolähtöistä analyysiä on mahdoton toteuttaa käytännössä, sillä tutkijan omat tiedot ja subjektiivinen ymmärrys vaikuttavat aineiston havainnointiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 80–82.) Aineistolähtöisessäkin analyysissä tulee tutkimuksen aineiston tuottama tieto kuitenkin jollain tapaa saattaa vuoropuheluun aiemman teoreettisen tiedon kanssa (Puusa & Juuti 2020, 80).

Oman tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat työttömyys, uusliberalismi ja leimautuminen. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentui tutkimusongelman, tutkimuskysymysten ja aineiston ympärille. Teorian tarkoitus tutkimuksessani on auttaa tiedon jäsenyyksessä ja analyysin tulosten tulkitsemisessä. Ymmärrykseni aiheesta syvenikin teoriaosuuden kirjoittamisen myötä. Mielestäni Puusa ja Juuti toteavat hyvin teoreettisen viitekehyksen olevan ikään kuin tutkijan silmälasit, joiden kautta hän tarkastelee löydöksiään (Puusa & Juuti 2020, 81).

Tutkimukseni tutkimuskysymykset ja teoreettinen tausta tarkentuivat tutkimusprosessin aikana varsinkin aineiston keruun edetessä. Puusa ja Juuti (2020, 75) esittävät, että laadullisen tutkimuksen tutkimusasetelma tulisikin pyrkiä joustavuuteen ja, että tutkija saattaa palata tutkimuskysymyksiin tutkimusprosessin edetessä. Kaikki tutkimus asemoituu jollain tapaan aikaisempaan tietoon tutkittavasta ilmiöstä. ”Tutkimusprosessi elää ja muovautuu koko tutkimuksen keston ajan, kunnes tutkija pystyy johtopäätöksensä aineistosta ja arvioimaan kriittisesti omaa

työtään.” Laadullisen tutkimuksen anti onkin ilmiön ymmärtämisen syventämisessä ja uusien tulkintaurien avautumisessa. (Mt.,77–78.)

Etenin aineiston analyysissä hyödyntäen Tuomen ja Sarajärven (2018, 92) kuvaamaa prosessia aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä. Korostan tässä kohtaa, että luin ja analysoin aineistoa omista subjektiivisista lähtökohdistani, johon liittyy vahvasti yhteiskuntatieteellinen koulustaustani ja sosiaalityö tieteenalana sekä ammatillisena asiantuntijuutena. Pehdyin aineistoon lukemalla kirjoitukset useaan kertaan läpi tehden samalla alleviivauksia ja muistiinpanoja havainnoista. Kirjoituksista jokainen oli oma word- dokumenttinsa, joten havaintojen työstäminen ja eri värikoodien käyttö alleviivauksissa oli suhteellisen vaivatonta. Käytän aineiston analyysin yhteydessä käsitettä puheenvuoro. Puheenvuorolla tarkoitan kirjoittajan luomaa tekstiä, joka kuvaa kirjoittajan näkemystä tutkimusongelmani kannalta oleellisista aineistossa toistuvista teemoista. Pyrin olemaan avoin aineistolle ja lukemaan sitä niin, etteivät teoreettiset näkökulmat rajoittaneet aineiston sisällöllistä hahmottumista ja tulkintaa. Aineistoon perehtyessäni aloin tunnistamaan tutkimuskysymyksiäni kannalta olennaisia puheenvuoroja eri teemoista, jotka toistuivat aineistossa. Valitsin jokaiselle aineistosta hahmottamalleni eri teemalle värikoodin ja alleviivasin kirjoituksista tutkimukseni kannalta olennaiset puheenvuorot käyttäen luomiani värikoodeja. Pyrin tarkoituksellisesti pitämään useamman päivän mittaisia taukoja aineiston lukemisessa ja työstämisessä, jotta en ”sokeutuisi” aineistolle. Lisäksi koin, että hetkellinen etäisyys aineiston analysointiin jäsensi ajattelua ja avasi uusia tulokulmia aineistoon.

Kun olin käynyt kirjoitukset läpi ja mielestäni oleelliset puheenvuorot oli merkitty värikoodeilla, siirsin jokaisen tiettyyn värikoodiryhmään kuuluvan puheenvuoron erilliselle word- dokumentille. Word- dokumentteja oli siis yhtä monta kuin värikoodeja, yhteensä seitsemän. Siirtäessäni puheenvuoroja erillisille word- dokumenteille numeroin jokaisen puheenvuoron erikseen alkuperäisen tietokannan mukaisilla tunnistenumeroilla. Näin minun oli mahdollista liittää siirtämäni puheenvuorot alkuperäiseen kirjoitukseen ja kirjoittajaan. Tämän jälkeen pelkistin puheenvuorot alaluokiksi, jotka toimivat pohjana ylä- ja pääluokkien muodostamiselle. Analyysin tarkoituksena on pilkkoa aineisto osiin, jotta tutkija voi tehdä synteesejä ja tämän jälkeen koota aineiston uudelleen. Synteesin tarkoitus on kokonaiskuvan luominen aineistosta ja tutkimuskohteen tarkastelu uudesta näkökulmasta. Uudelleen koottu aineisto toimii pohjana tutkijan johtopäätöksille, jotka toimivat tutkimuksen lopputulemina ja, jotka nojaavat

tieteelliseen pohjaan. (Puusa 2020, 142, 143.) Analyysissäni olen pyrkinyt etenemään yksittäisten havaintojen kautta metahavaintoihin eli ilmiötasolle.

Taulukko 1 havainnollistaa aineiston analyysin prosessia, jonka avulla olen luonut tutkimukseni yläluokat ja pääluokan. Yläluokkia muodostui kaiken kaikkiaan viisi: työvoimapalveluiden ja byrokratian rankaisuus, työttömiä kurittava yhteiskuntapolitiikka, työttömiä leimaavat yhteiskunnalliset asenteet, syrjivät työmarkkinat ja vaativa työnhaku ja palkkatyö täyden kansalaisuuden mittana. Tutkimuksen pääluokkana on työttömien kokemuksia yhteiskunnallisista asenteista ja käytännöistä.

TAULUKKO 1: Esimerkki aineiston analysoinnista ja luokittelusta.

PÄÄLUOKKA			
Työttömien kokemuksia yhteiskunnallisista asenteista ja käytännöistä			
Puheenvuoro	Pelkistetyt ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka
”Kelan ja työvoimatoimiston kanssa taistelu--, Jatkuvasti on pelko karensista ja toimeentulotuen alentamisesta jonkin mitättömän väärinymmärryksen tai virheen takia.”	Taistelu Kelan ja työvoimatoimiston kanssa Pelko Alentaminen Väärinymmärrys/virhe	Palvelut Byrokratia Rankaisevuus	Työvoimapalveluiden ja byrokratian rankaisevuus
”Nykyinen hallitus tuntuu ajattelevan, että kun työttömiä ruuskii, heistä tulee yhtäkkiä ammattilaisia, jotka pystyvät kyseenalaisiin töihin hakemaan.”	Työttömien ruuskiminen Alisteisuus Ruuskii Hallitus	Poliittiset ratkaisut Kurittavat toimenpiteet	Työttömiä kurittava yhteiskuntapolitiikka
”Mediasta saa lähes viikoittain lukea värikkäitä väitteitä siitä, kuinka työttömät välttelevät työtä, elävät tarkoituksella tukien varassa ja muuta käsittämätöntä.”	Media Värikkäät väitteet Tukien varassa eläminen Työn välttely	Leimaavat stereotypiat Yhteiskunnan asennoituminen	Työttömiä leimaavat yhteiskunnalliset asenteet
”--, sain neljään työhakemukseen kielteisen päätöksen, --, putosin elämäni suurimpaan tyhjiöön. --, En enää tiedä, kuinka monta kertaa ovi on paiskattu kiinni kasvojeni edestä. Tyrmäykset --,”	Työhakemus Kielteiset päätökset Putoaminen tyhjiöön Työnhakijan toistuva tyrmäys	Työnhaku Epäonnistuminen	Syrjivät työmarkkinat ja vaativa työnhaku
”Työttömyys ei ole vain poissaolo töistä. Se on poissaolo yhteiskunnasta. Se työntää sivuun, --,”	Poissaolo töistä Poissaolo yhteiskunnasta Sivussa olo	Ulkopuolisuus Osattomuus Palkkatyö normi ja ihanne	Palkkatyö täyden kansalaisuuden mittana

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Osana tutkimuksen luotettavuuden arviointia tulisi huomioida se, ettei takuita kirjoitusten oma-kohtaisuudesta ole. Kilpailun yhteydessä on jaettu raha- ja kirjapalkintoja ja tämä on saattanut vaikuttaa kirjoittajan vastaukseen. Ymmärtääkseni sama henkilö on myös voinut kirjoittaa kilpailuun useamman vastauksen, joten aineiston otanta saattaa sisältää saman henkilön eri vastauksia. Laadullista tutkimusta toteuttaessa on huomioitava, että tutkimus on aina yhdenlainen versio tutkittavasta aiheesta ja joku toinen olisi voinut tehdä samoista tutkimusaineiksista toisenlaisen tutkimuksen. Laadullinen tutkimus ei tarjoa täysin objektiivista tai absoluuttista tietoa vaan on aina sidoksissa aikaan, paikkaan ja tutkijaan. (Hasanen & Günther 2015, 5.) Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt valmista aineistoa, joten oma tutkijanroolini ei ole päässyt vaikuttamaan tekstin syntyyn verrattaessa esimerkiksi haastatteluilla tai erillisellä kirjoituspyynnöllä hankittavaan aineistoon. Toisaalta aineiston analyysi ja siitä nostetut tulokset ovat aina yhteydessä tutkijan subjektiiviseen tulkintaan. Kirjoituksia tulkitessani on mahdollisuus, että olen tutkijana ymmärtänyt kirjoituksen sisällön alkuperäisestä tarkoituksesta poikkeavasti. Tärkeää on, että tutkija tunnistaa, hyväksyy ja erittelee oman subjektiviteetin vaikutusta tutkimusprosessiin (Juhila 2015, 18).

Aineiston eettisyyden kannalta on oleellista, että vastaajat ovat antaneet arkistointiluvan. Toisaalta minulla ei ole tietoa siitä, ovatko vastaajat ymmärtäneet arkistointiluvan merkityksen ja sen, että heidän kirjoituksiaan voidaan käyttää osana tutkimusta. Aineistoa oli käsitelty jo jonkin verran osana Yhteiskunnallisen tietoarkiston Ailan arkistointiprosessia. Aineistosta oli poistettu suorat henkilötiedot kuten nimet. Lisäksi usein toistuvat nimet oli korvattu peitenimillä. Tunnistettavuutta oli pyritty vähentämään myös poistamalla epäsuoria tunnisteita kuten paikkakuntien nimiä. (Näre & SKS, 2020.) Tutkielmani yhteydessä en tule julkaisemaan kirjoittajan nimimerkkiä tai muutakaan sellaista tietoa, joka voisi johtaa kirjoittajan tunnistamiseen. Suoria kirjoittajan tekstilainauksia tulen käyttämään harkinnanvaraisesti ja tarkoituksenmukaisesti, kuitenkin huomioiden mahdolliset arkaluonteiset tiedot. Tutustuin jo tutkimussuunnitelmaa tehdessä tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeistuksiin hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja tutkimuksen eettisistä periaatteista.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan parantaa arvioinnilla ja kriittisellä asenteella (Hasanen & Günther 2015, 5) ja olenkin pyrkinyt tutkimusprosessin aikana reflektiivisyyteen. Lisäksi luotettavuutta lisää se, että aineisto on julkinen eli kaikkien nähtävissä. Toisaalta tällä on myös eettinen kääntöpuolensa, sillä suorien lainausten osalta kirjoitukset ovat yhdistettävissä kirjoittajan nimimerkkiin ja mahdollisiin muihin tunnistetietoihin. Tutkimuksen luotettavuus tarkoittaa myös aineiston keruun ja analysoinnin riittävää avaamista lukijoille, jotta tutkimuksen tuloksia on mahdollista arvioida (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Olen pyrkinyt selittämään riittävän yksityiskohtaisesti tutkimusprosessia ja aineiston analyysin vaiheita. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa tulisi myös huomioida aineiston kattavuus. Tutkimukseni aineisto koostui pääasiallisesti naisista. Aineiston rajoitteeksi voi lukea myös sen, ettei Pohjois-Suomi ole maantieteellisesti edustettuna kirjoittajien osalta. Aineisto on kerätty kirjoituskilpailuna, joka saattaa vaikuttaa aineiston painottumista korkeasti koulutettuihin (Näre & Näre 2022, 14).

5 TULOKSET

5.1 Työttömien kokemuksia yhteiskunnallisista asenteista ja käytännöistä

5.1.1 Työvoimapalveluiden ja byrokratian rankaisuus

Aineistossa toistuivat leimautumisen kokemukset osana työvoimapalveluiden asiakkuutta ja byrokratiaa. Työvoimapalvelut toimivat tutkimuksessani yläkategoriana, joka sisältää kirjoittajien toistamat kokemukset TE-toimiston järjestämistä palveluista sekä työvoimaviranomaisen toiminnasta. Byrokratia puolestaan kuvautui aineiston perusteella sääntelyksi, viranomaisorganisaatioiksi ja protokolliksi, jotka määrittivät työttömien arkea ja toimijuutta monin tavoin. Kirjoittajien kokemuksissa korostuivat pelko sanktioista, epävarmuus, järjestelmän arvaamattomuus ja tilivelvollisuus.

”Suoraan sanottuna aina, kun huomaan TE-Toimistolta soitettavan tai huomaan, että TE-Toimisto on lähettänyt sähköpostia, ensimmäinen reaktioni ja tuntemukseni on pelko. Pelkään, että joku TE-toimiston kasvoton virkamies on keksinyt pääni menoksi jotain kieroaa, josta en voi kieltäytyä ilman, että minulta leikataan kaikki tuet pois. Lisäksi pelkään, että olen epähuomiossa onnistunut tekemään jonkun virheen byrokratiaviidakossa, jonka vuoksi saatan myös menettää tuet. Ylipäätään pelko on päällimmäisenä mielessäni aina, kun mietin asiointia TE-Toimistojen kanssa.” (145)

”Ennustettavuutta ei ole. Päätökset muuttuvat mielivaltaisesti kerrasta toiseen, henkilöstä toiseen ja tapauksesta toiseen. Varmaa on vain se, että jos jokin muuttuu, täytyy elämä laittaa muutamaksi kuukaudeksi katkolle, kun asioita käsitellään. Sen vuoksi suuria päätöksiä ei uskalla tehdä.” (127)

Monet kirjoittajista olisivat halunneet olla omaehtoisesti aktiivisia ja toteuttaa toimijuuttaan valitsemallaan tavalla, mutta kirjoittajat kokivat, että hyväksytyt aktiivisuus määriteltiin ulkopuolelta. Vääränlainen aktiivisuus johti useissa tilanteissa sanktioihin, lisäselvityksiin, taloudellisen tilanteen vaikeutumiseen ja epävarmuuden lisääntymiseen. Useat kirjoittajista

kuvasivat kokevansa pelkoa byrokratiaa kohtaan, sillä se vaikutti monimutkaiselta ja arvaamattomalta. Byrokratia vaati työttömältä työnhakijalta aikaa, energiaa ja henkistä joustokykyä. Työttömien henkilöiden oli ”pakko” antautua järjestelmän armoille ja osallistua byrokratian vaatimalla tavalla. Kirjoittajien kokemusten perusteella byrokratiasta muodostui kuva ”loukkuina ja koukkuina”, jota määrittivät rankaisevuus sekä työttömien työnhakijoiden alisteinen valtapositiio suhteessa järjestelmään. Kokemusten mukaan byrokratia tai työvoimapalvelut eivät palvelleet työtöntä työnhakijaa vaan niiden tarkoitus oli valvoa, säädellä ja rangaista tarpeen mukaan:

”Se ei ole mikään myytti, että työtöntä rangaistaisiin aktiivisuudesta. Aivan kaikesta rangaistaan. Teit jotain tai et. Tämä on myös yksi syy siihen, miksi vähintään kerran päivässä minulle iskee turhautunut paniikki ja akuutti elämänhalun menetys.” (136)

Kirjoitukset sisälsivät kriittisiä asenteita TE-toimiston palveluita kohtaan. Työnhakijat kokivat, ettei heidän yksilöllisiä tarpeitaan, kykyjään tai mielipiteitään huomioitu työvoimapalveluissa vaan pikemminkin he olivat osa byrokratian sekä työvoimapalveluiden rattaita ja työttömien ”massaa”.

”Olen siis sielläkin vain paperi, vastaus selvityspyyntöön, johon löydetään vastaus pykälistä, vailla mitään inhimillisyyttä tai kokonaisuuden tarkastelua.” (110)

Katri Romppainen (2018) on tehnyt samansuuntaisen havainnon siitä, että työttömien yksilölliset tarpeet tulisi huomioida paremmin osana työvoimatoimenpiteitä. Työttömiä kohdeltiin työvoimatoimenpiteissä liian yhtenäisenä ryhmänä ja lisäksi he kohtasivat työttömille suunnatuissa terveyspalveluissa ennakkoluuloisia ja leimaavia asenteita. Väitöskirjassa todetaan myös, että yksilöllisten tarpeiden ohittaminen voi johtaa työttömien työnhakijoiden epätasa-arvoiseen asemaan ja jopa huonontaa työllistymismahdollisuuksia. (Mt.)

Kokemusten perusteella kirjoittajat kokivat oman toimijuuden rajoittamista ja autonomian heikkenemistä; he olivat toimenpiteiden ja päätösten kohteita. Lisäksi he kyseenalaistivat TE-palveluiden avulla työllistymisen palkkatöihin avoimille työmarkkinoille. TE-palveluiden

osoittamiin toimenpiteisiin tuli osallistua ”rangaistuksen” uhalla, joka työttömien kohdalla tarkoittaa usein taloudellisesta tuesta leikkaamista. Monet kirjoittajista kokivat, etteivät kyseiset työllistämistoimenpiteet hyödyttäneet heitä työllistymään avoimille työmarkkinoille tai vastanneet heidän osaamistaan, toiveista puhumattakaan.

”Olen ollut mukana erilaisissa työttömien kursseilla ja koulutuksissa. Olen käynyt ne läpi. Kaikki ne ovat tuntuneet epäonnistuneiden aikuisten lastentarhoilta. Välillä on menty sirkuksen ja näytelmän puolelle.” (031)

”Hän (työvoimaviranomainen) oli löytänyt minulle mielestäni sopivan työpaikan. 4H-kerho etsi koiranohjaajaa. Ja koska olin ohjaaja, niin siinähan olisi upea työpaikka minulle. Olin ja olen edelleenkin koulutukseltani ohjaaja, teatteri-ilmaisun ohjaaja. Minut on koulutettu työskentelemään ihmisten kanssa, ei eläinten. Luottavasta, odottavasta ja onnellisesta tilasta olin hetkessä tippunut psykedeeliseen todellisuuteen. Ymmärsin. Me emme olleet kirjan samalla sivulla, emmekä edes tarkastelleet samaa tarinaa, minun elämäni.” (043)

”Ihmisiä, kokemukseni mukaan, kohdellaan kuin vähän yksinkertaisia, alistettavia lapsia.” (028)

Useat kokivat myös työvoimapalveluiden toimenpiteet nöyryyttävinä ja leimaavina, samoin kuin TE-toimiston työvoimaviranomaisten tapaamiset ja yhteydenotot. Kirjoituksissa toistuvat kuvailut nöyryyttävistä ja alentavista viranomaiskohtaamisista. TE-toimiston työvoimaviranomaiset nähtiin toimenpiteiden ja sanktioiden välittäjinä, ei niinkään työnhaun asiantuntijoina tai palkkatyön mahdollistajina. Monet kirjoittajista tuovat esille häpeän tunteen, jonka tulkitsen juontuvan työllistämistoimien leimaavista käytännöistä. Useampi kirjoittaja viittasi asetelmaan, jossa heidät oli asetettu lapsen asemaan. Tässä asetelmassa työvoimapalvelut toimivat kasvattavana ja valistavana vanhempana. Asetelman voi tulkita viittaavaan siihen, että työttömät henkilöt nähdään paternalistista ohjausta tarvitsevinä. Toisaalta usea kirjoittaja viittaa joko suorasti tai epäsuorasti siihen, että loppujen lopuksi he ovat yksin vastuussa tilanteestaan ja kantavat seuraukset, myös silloin, kun kyseessä on viranomaisten tekemä virhe tai byrokratian toimimattomuus. Kirjoittajien kuvaamia kokemuksia yhteiskunnan lamauttavista ja

leimaavista toimintajärjestelmistä voi mielestäni lähestyä institutionaalisen väkivallan käsitteellä. Institutionaalinen väkivalta tarkoittaa ”yhteiskunnan toimintaa ohjaavien eri instituutioiden eriarvoistavista ja vahinkoa tuottavista rakenteista, valtajärjestelmistä, normeista tai toimintatavoista” (Bildjuschkin ym. & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 6). Tulokset kuvastavat työttömiä institutionaalisen väkivallan kohteina, joilla on heikosti mahdollisuuksia puolustautua järjestelmää vastaan.

5.1.2 Työttömiä kurittava yhteiskuntapolitiikka

Aineistossa kirjoittajat toivat runsaasti esiin kokemuksiaan yhteiskuntapoliittisesta ilmapiiristä ja poliittisista ratkaisuista. Tämä on varsin ymmärrettävää, sillä Juha Sipilän hallituksen kiistanalainen aktiivimalli oli ajankohtainen kirjoituskilpailun hetkellä. Hallituksen päätöksenteko ja aktiivimalli mainittiin kirjoituksissa kurittavina toimenpiteinä vailla ymmärrystä työttömyydestä, työttömänä olemisesta tai sen aiheuttavista rakenteellisista tekijöistä. Kirjoittajat kokivat hallituksen päätökset epäoikeudenmukaisina ja rankaisevina. Moni kritisoi sitä leimaavaa työttömän henkilön ihmiskäsitystä vastaan, jonka he kokivat olevan hallituksen päätöksenteon taustalla. Tässä ihmiskäsityksessä työttömät ovat itse vastuussa työttömyydestään ja työttömiin kohdistuvilla kurittavilla toimenpiteillä on tarkoitus laittaa työttömien henkilöiden työmoraali kuntoon. Kyseinen ihmiskäsitys loi kuvaa passiivisesta heikolla moraalilla varustusta työttömästä henkilöstä, joka valvonnan, hallinnan ja sanktioiden avulla on ohjattavissa avoimille työmarkkinoille. Levitasta (2005, 42–48, 60–73) mukailen kyseessä on palkkatyöhön ja moraaliiin kiinnittyvät diskurssit, jossa palkkatyö on yhteiskunnan jäsenyyden edellytys ja toisaalta kiinnittyminen yhteiskuntaan tai syrjäytyminen siitä nähdään yksilön omana moraalisenä valintana. Tällaisessa moraaliiin kiinnittyvässä diskurssissa yksilöt nähdään yhteiskunnan tarjoamaa turvaa hyväksikäyttävinä ja haluttomina ratkaisemaan omia ongelmiaan tai olemaan työmarkkinoiden käytettävissä (mt.). Kirjoittajien kuvailemat kokemukset tulkitsin niin, että hallitus suhtautui kurittavasti ja leimaavasti niihin, jotka eivät täyttäneet menestyvän, yritteliään ja vastuullisen kansalaisen ihannetta.

”Porvarihallitus on antanut ymmärtää, että työttömät – siis myös minä – ovat laiskoja, tyhmiä ja saamattomia ja työttömyys on ihmisen oma vika tai jopa

valinta. Samanlaista viestiä se on jakanut myös muista vähempiosaisista ja duunareista.” (155)

””Sanktioita! Sank... krhm, siis aktivointia!” huutaa pääministeri kansalle, kun suunnittelee uusinta aktiivimallia työttömille. ”Työttömät ovat laisk... krhm ihmisrosk... krhm, haastattelu on päättynyt”, hän toteaa astellessaan lavalta. Keskituloiset hurraavat yleisössä ja minä tuijotan järkyttyneenä samalla, kun matkapuhelimeni piippaa uutta sähköpostiviestiä.” (051)

Tulkitsin kirjoittajien kokemusten kuvaavan hallituksen ja työttömien henkilöiden välistä sosiaalista etäisyyttä; työttömät kokivat, etteivät hallituksen hyväosaiset ymmärtäneet heidän todellisuuttaan. Hallituksen ratkaisut koettiin suosivan ”normaalia” keskiluokkaa ja unohtavan myötätunnon sekä empatian ”heikompiosaisia” kohtaan. Oman käsitykseni mukaan kirjoittajat kuvasivat heidän kokemustaan muusta väestöstä erottuvana ryhmänä, jonka hallitus oli leimannut kiristyvän valtiontalouden syntipukiksi. Työttömille henkilöillä oli tarjolla leimaavaa yhteiskuntapolitiikkaa, jossa keskityttiin yksilön hallintaan. Osa kirjoittajista toi esille työttömän statuksen ikään kuin antavan oikeutuksen epäinhimilliseen kohteluun. Yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen koettiin heikentävän työttömän asemaa yhteiskunnan täysvaltaisena jäsenenä ja syventävän koettua kielteistä leimaa.

”Kaikkein köyhimpiä ja heikoimmassa asemassa olevia nöyrytetään, kyykytetään ja he joutuvat tappelemaan byrokratian kanssa. Samaan aikaan ne, jotka ovat työelämässä saavat verovähennyksiä, kilometrikorvauksia, kulttuurisetelaitä, korkeampia äitiyspäivärahoja ja monia muita tulonsiirtoja ilman käyttämistä ja virastoissa juoksemista.” (010)

Myös Saari kollegoineen (2017a) ovat tutkimuksessaan käsitelleet sosiaalisen etäisyyden kokemuksia. Tutkimuksen mukaan laiskuuden ja ansaitsemattomuuden liittäminen köyhyyteen voimistuu, mitä kauempaa köyhyyttä tarkastelee. Mitä enemmän henkilöillä puolestaan on kokemusta köyhyydestä, sitä enemmän he korostavat rakenteellisten tekijöiden merkitystä. Sosiaalinen etäisyys tuottaa jännitteitä ja väärinymmärryksiä väestöryhmien välille, joista

konkreettinen esimerkki on julkinen keskustelu sosiaaliturvariippuvuudesta tai ”sosiaalipummeista” (Saari ym. 2017a, 205–206; Saari ym. 2017b).

Aktiivimalli herätti epäuskon ja vihan tunteita työttömissä henkilöissä. Se nähtiin vallankäytönä ja pakkotoimena, jopa perusihmisoikeuksia loukkaavana. Kirjotuksista huokui epäoikeudenmukaisuuden kokemukset. Tulkitsin epäoikeudenmukaisuuden ja epäuskon kokemusten tulevan siitä, että aktiivimalli koettiin olevan täysin irrallaan työttömien todellisuudesta ja työttömyyden juurisyyistä. Osa kirjoittajista mainitsivat aktiivimallin rajoittavan heidän elämäänsä merkittävästi.

”Seuraavan aktiivimallin mukaan työttömän tulisi hakea yhtä työpaikkaa viikossa ja raportoida siitä tasaiseen tahtiin. Muutoin tämä menettäisi hiljalleen työttömyysetuutensa. Ajatus on järjetön ja pitää silloin tällöin hereillä öisin. Tuntuu absurdilta, että karensilla uhkailu ja pelkkään hakemusten määrään keskittyminen nähdään oikeana keinona saada ihmisille töitä. Pelkoon, pakottamiseen ja rankaisemiseen pohjautuva politiikka tuntuu olevan tällä hetkellä suosiossa.”
(130)

Myös asiantuntijat ovat jälkeenpäin kritisoineet aktiivimallia. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (2019) julkaiseman raportin mukaan aktiivimallia ei pidetty TE-toimiston asiantuntijoiden ja esimiesten keskuudessa tarkoituksenmukaisena työvoimapoliittisena keinona edistää työllisyyttä. TE-toimiston mukaan aktiivimalli ei kyennyt tavoittamaan erilaisten asiakkaiden motivaatiota, tarpeita tai aktivoinnin edellytyksiä. Tästä syystä sitä pidettiin TE-toimiston taholta eriarvoistavana, epäoikeudenmukaisena ja väärin asiakasryhmiin kohdistuvana. Aktiivimalli tuotti ”näennäisaktiivisuutta”, jossa työtön työnhakija pyrki vain täyttämään aktiivimallin ehdot. (Mt.) Vaikka aktiivimalli herätti voimakkaita tunteita työttömissä heillä ei juuri ollut keinoja kanavoida tunteitaan muutosvoimaksi yhteiskunnan eriarvoistavia ja alistavia rakenteita vastaan. Peterie kollegoineen (2019) toteavat tutkimuksessaan, että aktivoinnissa ei ole sijaa työttömien vihantunteille. Osana aktivointia työttömän on omaksuttava vastuullisen, motivoituneen ja kuuliaisen työnhakijan ihanne, joka on aina valmis vastaanottamaan mitä tahansa työtä.

Kirjoituksissa useampi työtön tuo esille omia ajatuksiaan ja huomioitaan liittyen työllistymisen mahdollisuuksiin ja työmarkkinoiden kehittämiseen, jotka saivat työvoimapolitiittisen päätöksenteon vaikuttamaan irrationaaliselta. Lisäksi osa kirjoittajista mainitsi työmarkkinoiden rakenteellisesta kehittämisestä olevan tutkimustietoa, jota yhteiskunnan päättäjät eivät hyödynnä päättäessään työvoimapolitiittisista uudistuksista. Nämä kokemukset saivat työvoimapolitiittisten päätösten näyttämään vain ideologisilta valinnoilta, joka johti leimautumisen kokemuksen vahvistumiseen.

5.1.3 Työttömiä leimaavat yhteiskunnalliset asenteet

Työttömiä leimaavia asenteita kirjoittajat kokivat paitsi hallituksen osalta, myös laajemmin median ja vuorovaikutustilanteiden kautta. Leimaavien asenteiden kohtaaminen oli toistuvaa ja niin laaja-alaista, että mielestäni on perusteltua puhua yhteiskunnallisista asenteista. Kirjoituksista kävi selvästi ilmi kokemukset yhteiskunnan suhtautumisesta työttömiin henkilöihin stereotyyppisesti ja yhtenäisenä ”massana”. Lisäksi kokemukset kuvasivat asenteiden kiinnittymistä työttömän henkilön persoonaan ja ominaisuuksiin. Kirjoitusten perusteella yhteiskunnan stereotyyppiseksi työttömäksi kuvautui elämänhallinnan ongelmista kärsivä, laiska ja moraaliton työtön. Kirjoittajat kokivat, että yhteiskunta piti työttömyyttä yksilön omana valintana tai syynä. Lisäksi kokemuksissa toistui työttömien henkilöiden kuvailut yhteiskunnan asenteesta, joka näytti olevan vanhan sananlaskun mukainen; kyllä töitä tekeväälle riittää. Yhteiskunnan viesti työttömille oli se, että heidän tulisi ottaa vastaan mitä tahansa työtä välittämättä työolosuhteista, omasta koulutustasosta tai palkkauksesta, sillä on moraalitonta elää yhteiskunnan varoilla ja mikä tahansa työ on parempi vaihtoehto kuin työttömyys. Tämä rakentaa leimallista käsitystä työttömistä, joilla ei ole samanlaisia oikeuksia tavoitella parempaa työelämää tai työntekijän oikeuksia kuin työssäkävillä henkilöillä.

”Minusta on tullut julkkis jollakin kieroutuneella tavalla, ei yksityishenkilönä vaan työttömien massaan kuuluvana ei-työtätekevänä ihmisenä.” (043)

”Työttömiä tarvitsee vain vähän kannustaa, niin kyllä se työpaikka löytyy, jos vain työtön itse sitä haluaa.” (059)

”Toisinaan on helppo uskoa se, mitä mediassa kerrotaan. Työtön on vastuussa omasta tilanteestaan. Mitäs olit sairas, tyhmä tai ajattelematon. Olisi pitänyt tehdä parempia valintoja. Olisi pitänyt valita terveys sairauden sijaan. Olisi pitänyt valita lahjakkuus. Olisi pitänyt syntyä parempaan perheeseen. Kasvaa suuremmassa kaupungissa. Hankkia parempia suhteita ja mahdollisuuksia. Näistä lukiessa se varsinkin tulee päälle. Se, ettei ympärille jää mitään. Menneitä valintoja ei voi muuttaa ja tulevat valinnat on viety.” (127)

Osa kirjoittajista toivat vastapuheen kautta esille, etteivät he asemoidu heille luotuun ”lokeroon” eivätkä he suostu hyväksymään työttömyyttä lähtökohtaisesti vain yksilön ongelmana. Kirjoituksissa erottauduttiin myös leimallisesta työttömän stereotyyppisestä kategoriasta. Vastapuhe on Juhilan (2004, 20, 29) mukaan reagointi vastustuksen muodossa ja ilmentää erimielisyyttä kulttuurisesti vakiintuneisiin kategorioihin. Kokemukset kuvastivat kirjoittajien olevan hyvin tietoisia siitä kulttuurisesta kuvastosta, joka on yhteiskunnan taholta liitetty työttömän kategoriaan.

”Olin raivoissani, kun yhteiskunnallisista, rakenteellisista ongelmista haluttiin tehdä minun ongelmani, minun väärin valintojeni tai vääränlaisuuteni syytä.” (010)

”Missähän välissä ennättäisin makamaan sillä kuuluisalla sohvalla, jota en omista, kittaisin kaljaa ja räkisin kattoon.” (047)

Leimaavat asenteet koettiin kirjoittajien keskuudessa ”syyllistävinä” ja ”halveksivina”, joihin useat kirjoittajat reagoivat tunnetasolla häpeän tunteella. Myös Peterie kollegoineen (2019) liitivät häpeä tunteen työttömyyden kokemukseen. Tutkimuksen mukaan häpeä johti lamauttaviin epäonnistumisen ja epätoivon kokemuksiin (mt.). Moni kirjoittajista koki, että heidät asetettiin yhteiskunnan taakaksi. Osa kirjoittajista oli tulkintani mukaan sisäistänyt ”työttömän” leiman ja koki epäonnistumista, ei paitsi työelämässä, vaan elämässä yleisesti ja uusliberalistisen kansalaisuuden ihanteessa. Ihanteena on pärjääminen elämässä ilman yhteiskunnan apua ja olla yritteliäs tuottavalla tavalla.

”Musta ei ole mihinkään, enkä mä ole mitään. Kaikki ovat oikeassa, tämä hallitus on oikeassa, en ole mitään, joten turha yrittääkään.” (145)

”Tunnen tästä edelleen häpeää, sitä, etten ole kylliksi aktiivinen--,” (146)

”Olen ollut liian arka, liian laiska, liian vähän.” (136)

Työttömät henkilöt kokivat tulevansa leimatuksi myös vuorovaikutustilanteiden kautta. Kokeemukset kuvasivat työttömyyden olevan jollain tapaa alati läsnä vuorovaikutustilanteissa joko keskustelunaiheena ja/tai työttömän henkilön häpeän ja syyllisyyden tunteena. Työttömät kohetasivat vuorovaikutustilanteissa stereotyyppisiä ajatusmalleja ja leimaavia sekä moralisoivia asenteita. Oma työttömyys koettiin yleisesti häpeälliseksi puheenaiheeksi ja mieluummin asiasta vaiettiin tai aihetta pyrittiin välttelemään. Osa kirjoittajista kertoi käyttävänsä työttömyydestään mieluummin kiertoilmaisuja ja osa puolestaan koki tarvetta selitellä käyttävänsä aikansa johonkin työllistymisen kannalta hyödylliseen.

”Neuvot tarkoittavat vain hyvää, mutta sinulle ystävälliset ohjeet tarkoittavat myös sitä, että lähipiirisi toistaa yhteiskunnan ajatuksia työttömyydestä. Kannattaa yrittää, he sanovat, mutta eivät tiedä, että niin sinä teetkin, joka ikinen päivä.” (059)

”On yllättävää, kuinka monissa yhteyksissä kysytään työtilannetta, työnantajaa - tai ainakin ammattia, työssä ollessa siihen ei edes kiinnitä huomiota mutta työttömänä sitä kiemurtelee epämurkavasti yrittäessään valita itseään kuvaavan vaihtoehdon. Voiko käyttää kiertoilmaisua ”between jobs --, ””(004)

Kirjoittajien kokemuksissa toistuivat lähipiirin kannustavat puheenvuorot, joiden mukaan työpaikan saaminen on mahdollista, kunhan vaan jaksaa yrittää ja neuvoa antavat puheenvuorot työnhausta sekä oman aktiivisuuden merkityksestä. Kirjoitusten työttömät halusivat harvoin omasta halustaan ottaa puheeksi omaa työttömyyttään. Tulkitsin, että työttömän leima sai osan kirjoittajista vetäytymään, ainakin osittain, sosiaalisista suhteista. Myös Näre ja Näre (2022, 238) ovat sitä mieltä, että työttömyys altistaa emotionaalille eristäytymiselle yhteiskunnasta eristäytymisen ja etäännyttämisen lisäksi. Leimautumisen pelko ja häpeä omasta työttömyydestä

saattavat johtaa itsensä piilotteluun ja salailuun, joka puolestaan lisää entuudestaan sosiaalisista suhteista vetäytymisen riskiä (mt., 239). Kirjoitusten perusteella osa työttömistä pyrkii välttämään kodin ulkopuolella tapahtuvaa harrastamista ja asioiden hoitamista arkipäivisin, sillä he olivat kohdanneet halveksuntaa ja arvostelua.

”Aloin vältellä ihmisiä. En jaksanut loputtomia kyselyitä, olenko löytänyt töitä tai jos tapasin uusia ihmisiä, tiesin, että pian he kysyvät mitä teen työkseni. Ajattelin, että työttömyys on tavallaan sairaus ja kuvittelin muiden välttelevän minua tartunnan pelossa. Minua kutsuttiin enää harvoin ravintolaan, illanviettoihin, harrastuksiin tai elokuviin. Todellisuudessa kukaan ei kai kutsunut minua mihinkään, koska olin niin usein kieltäytynyt jonkun tekosyyän varjolla. ---, Mietin, että ehkä juuri tätä tarkoitetaan syrjäytymisellä. Syrjään vetäytymistä.” (106)

Leimaavat yhteiskunnalliset asenteet heijastuivat kirjoituksissa myös erilaisten leimaavien termien kautta kirjoittajien kuvatessa omaa yhteiskunnallista asemaansa työttömänä. Leimaavia termejä työttömät olivat kohdanneet myös vuorovaikutustilanteissa tai osana julkista keskustelua. Kirjoituksissa mainittuja leimaavia termejä olivat muun muassa vapaamatkustaja, pummi, mitätön roska, luuseri, verovarjoilla loisivat ihmismassat, syrjäytynyt möykky, arvoton loinen ja spitaaliset. Tulkitsen työttömien joutuvan yhteiskunnan osalta toistuvasti vihapuheen kohteeksi, joka näkyy leimaavien termien käyttönä osana työttömyyden kokemusta. Vihapuhe tarkoittaa kielellistä tai symbolista viestintää, joka kohdistuu yhteen henkilöön tai tiettyyn ihmisryhmään. Vihapuheen tarkoitus on lietsoa vihaa ja halveksuntaa ja luoda mielikuva tiettyyn väestöryhmään identifioituneista henkilöistä alempiarvoisina. (Yhdenvertaisuus valtuutettu.)

5.1.4 Syrjivät työmarkkinat ja vaativa työnhaku

Työnhaun vaativuus aiheutti kirjoittajissa epäonnistumisen kokemuksia ja oman kyvykkyyden kyseenalaistamista. Kirjoituksissa vuorottelivat työnhakuun liittyvät työllistymistoiveet ja kielteisen vastauksen aiheuttama lannistumisen sekä riittämättömyyden kokemus. Aineiston perusteella toistuvat pettymykset työnhaussa näyttäytyivät omien kykyjen ja valintojen kyseenalaistamisena sekä katseen kääntymistä omaan puutteellisuuteen. Työttömän status koettiin leimana, joka johti lähes vääjäämättä työnhakijan hylkäämiseen tai ainakin tuloksellisen

työnhaun huomattavaan vaikeutumiseen. Varsinkin pidempään jatkunut työttömyys erottui aineistossa tekijänä, joka vähensi motivaatiota työnhakuun ja henkilön uskoa työllistymiseen. Tällöin leimautumisella oli passivoiva vaikutus. Työnhakijat liittivät työnhaun vaativuuden osaksi itseään, näkivät sen yksilökohtaisena epäonnistumisena. Useat kokivat itsensä viallisina suhteessa työssäkäyviin, ei pelkäästään taidoiltaan tai osaamiseltaan vaan persoonaltaan. Osa myös koki omaavansa vääränlaisen olemuksen ja ulkonäön johtuen työttömyydestä eivätkä tästä syystä tulleet palkatuksi. Mielenkiintoista on, etteivät kirjoittajat liittäneet työnhaun tuloksettomuutta työvoimapalveluiden epäonnistumiseen pääasiallisessa tehtävässään.

”Työnhaku, mahdollinen toivon herääminen työhaastatteluun kutsuttaessa ja työnhaun päätyminen aina pettymykseen on aivan valtavan raskasta! Kuka tällaista jaksaa vuodesta toiseen musertumatta aivan täysin?” (137)

”Koska työnhakija ei ole kelvannut kenellekään työntekijäksi, on hänessä oltava jotain vikaa, vaikkei yksikään työnantaja ole antanut hänelle edes mahdollisuutta.” (155)

Aktiivimalli koettiin lamauttavaksi ja irrationaaliseksi keinoksi lisätä työllisyyttä juuri työnhaun vaativuuden vuoksi. Moni kirjoittaja koki turhauttavana hakea työpaikkoja pakon sanelemana. Suurin osa kirjoittajista halusi työllistyä ja he kuvailivat olevansa yritteliäitä ja aktiivisia työnhaussa jo ennen aktiivimallin voimaantuloa. Kuitenkaan työnhaku ei ollut tuottanut tulosta yrittämisestä huolimatta. Moni kertoi hioneensa ansioluettelonsa ja työhakemuksensa moneen kertaan. Lisäksi useat olivat yhteydessä potentiaaliseen työnantajaan rekrytointiprosessin aikana. Kirjoittajille oli kokemus, etteivät työnantajat halunneet palkata heitä ja oli se ja sama, kuinka paljon he yrittivät.

”Uskon, ettei työnaantini jäänyt ainakaan yrittämisestä kiinni. Toisaalta kuka tahansa voi aina väittää, etten yrittänyt tarpeeksi. Sitä nimittäin kutsutaan julkaksi optimismiksi. Se tarkoittaa uskoa siihen, että kun vain yrittää tarpeeksi, kaikki on mahdollista.” (154)

”Useammin toivoisin kuitenkin olevani ahkera ja periksiantamaton, ihminen joka lähettää kuukaudessa sata työhakemusta, eikä passivoidu sadastakaan hylkäyksestä. ”(111)

Työttömien vaikeasta asemasta työmarkkinoilla kielii myös Ahon & Mäkitalon (2016, 26) tutkimus, jonka mukaan osa työttömistä on sellaisia, joilla on vähänlaisesti tai ei lainkaan kokemusta avoimilta työmarkkinoilta. Työhistorian puuttuminen ja toistuvat työttömyyden jaksot näyttävät vaikeuttavan vakaan työuran kehittymistä tulevaisuudessa. Työnantajien silmissä tällaisten henkilöiden osaaminen näyttäytyy helposti vanhettuneelta nykyisenlaisessa globaalissa markkinataloudessa. Useat henkilöt ovat ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi, jotta saisivat minimitason sosiaaliturvan ilman tosiasiallista mahdollisuutta työllistyä avoimille työmarkkinoille. (Mt., 26.)

Tulkitsin tuloksettoman työnhaun vahvistavan työttömien riittämättömyyden ja toiseuden kokemuksia sekä toisaalta näen työnantajien ylläpitävän leimallista kategorisointia. Samansuuntaisia tuloksia työnantajien nihkeästä suhtautumisesta työttömiin henkilöiden ovat tehneet Kurvinen kollegoineen (2019, 110). Tutkimuksessa mainitaan pitkään työttömänä olleen henkilön palkkaamattomuuden merkittäväksi syyksi työnantajien epäilykset työttömien henkilöiden motivaation riittämättömyydestä ja asenneongelmista. Lisäksi työnantajilla oli epäilyksiä liittyen pitkään työttömänä olleen terveydentilaan ja työssä jaksamiseen. Epäilyjä vahvistavat keskustelut aktiivimallista ja työttömien aktivoinnista. Tutkimukseen osallistuneista työnantajista noin puolet pitivät pitkään työttömänä olleen henkilön palkkaamista taloudellisena riskinä (Mt., 33.) Kirjottajien kokemukset ja edellisten tutkimusten tulokset viittaavat siihen, että osalla työnantajista näyttäisi olevan stereotyyppisiä näkemyksiä ja uskomuksia työttömistä henkilöistä. Tämä voi johtaa työttömien heikkoon asemaan työmarkkinoilla.

Moni työnhaun vaativuudesta kommentoiva identifioitui korkeasti koulutetuksi ja tämä voi olla yksi selittävä tekijä pettymyksen ja leimautumisen kokemuksiin. Koulutuksen odotetaan yleisesti johtavan parempaan työmarkkina- asemaan. Voimakkaita leimatutumisen kokemuksia osana työnhaun tuloksettomuutta voi pyrkiä ymmärtämään odotusarvoteorian kautta (Vans-teenkiste ym. 2005, 271–282). Mikäli henkilö kokee työllistymisen tärkeäksi tavoitteeksi ja arvostaa työllistymistä, sitä todennäköisemmin hänellä on kokemus työttömyyden

negatiivisesta vaikutuksesta. Työhaun kontrollointi ulkoapäin voi johtaa vahvan työorientaation omaavan yksilön arvottomuuden tunteeseen, sosiaaliseen eristäytyneisyyteen sekä elämäntyytyväisyyden ja psykologisen hyvinvoinnin vähenemiseen. (Mt.) Tulosten perusteella näyttäisi sille, että korkeasti koulutettujen työllistymistä vaikeuttivat osaltaan työvoimapalveluiden kautta tai itsenäisesti järjestyneet matalapalkkatyöt. Tällöin työt eivät tuoneet lisäarvoa työnhakuun vaan lisäsivät potentiaalisten työnantajien epäilyksiä työtöntä henkilöä kohtaan.

”Eivät tiedä, että minulla on kaksi ylempää tutkintoa ja täällä minä olen vaihtoehtoja vailla. –, Haastattelussa minulta kysytään miksi olen ollut niin kauan työttömänä ja miksi olen tehnyt välissä niin paljon sekalaisia ”paskahommia”. Olen loukkaantunut, mutta yritän olla näyttämättä sitä. Mikä tuo edessäni istuva kauluspaitamies on väheksymään työntekoani?” (106)

5.1.5 Palkkatyö täyden kansalaisuuden mittana

Palkkatyö näyttäytyi aineiston perusteella yhteiskunnan, arjen ja kansalaisuuden normiksi sekä ihanteeksi, johon työttömät kirjoittajat vertasivat omaa tilannettaan. Tämä johti ulkopuolisuuden kokemuksiin yhteiskunnan tasolla. Kirjoittajat toivat usein esiin arvottomuuden tunteen. Aineiston perusteella palkkatyö näyttäytyi ihmisen arvon mittana, vallitsevana normina ja integraationa yhteiskuntaan. Nämä kollektiiviset näkemykset tekevät kirjoittajien arvottomuuden kokemukset ymmärrettäviksi. Palkkatyön normaaliutta arjen ja yhteiskunnan jäsentäjänä rakensivat kirjoittajien kuvaukset niistä asioista, joista he ovat osattomia olemalla työttömiä. Usein mainitut asiat olivat hyvin konkreettisia kuten maininnat kesälomista ja työyhteisöistä. Toisaalta kirjoittajien kuvauksissa korostuivat tunteet ulkopuolisuudesta abstraktilla tasolla. Osa vertasi työttömänä olemista ihmisyyden menettämiseen tai kokemukseen jonkin olennaisen puuttumisesta.

”Toisinaan tuntuu, että ilman työtä ihminen ei ole paljon mitään.” (130)

”Kesäloma. Talviloma. Eläke. Työterveyshuolto. Vapaapäivä. Sairausloma. Pekkanen. Pomo. Kollega. Kahvitauko. Pikkujoulut. Tyky-päivät. Työyhteisö. Koulutuspäivät. Tilipäivä. Ylityöt. Kesälomarahat. Lista asioista, jotka eivät kosketa

minua. Asioista, jotka eivät kosketa minua, sillä minulta puuttuu jotain olennaista. Välillä tuntuu, että se puuttuva asia on niin olennainen, että jos rinnastaisin sen kokonaisuuden vartalooni, minulta puuttuisi käsi. Käsi tai jalka. Minä olen työtön.” (024)

Aineiston perusteella kansalaisuuden ajateltiin toteutuvan ensisijaisesti palkkatyön kautta, joka tuotti osallisuutta ja yhteiskunnan jäsenyyden. Työttömyys koettiin näiden vastakohtana; ulkopuolisuutena ja osattomuutena. Yhteiskunnan tasolla monet kirjoittajista kokivat olevansa huonoja kansalaisia työttömyydestä johtuen. Tulkitsin tämän kokemuksen juontuvan vahvasta palkkatyön ihanteesta, leimaavista yhteiskunnallisista asenteista ja käytännöistä sekä hyvinvointivaltion kestävyysvajeen julkisesta keskustelusta. Kokemusten mukaan yhteiskunta näki palkkatyön ulkopuolella olevat henkilöt yhteiskunnan ”kuluerinä”. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna palkkatyö näyttäytyy jokaisen kunnan kansalaisen velvollisuutena. Kunnan kansalaisia ovat palkkatyötä tekevät ja veroja maksavat tuottavat yksilöt. Kirjoittajat kokivat olevansa hyödyttömiä ja tuottamattomia yhteiskunnallisessa mielessä, vaikka he saattoivat elää omannäköistään aktiivista elämää muulla tavoin kuin palkkatyön kautta. Useat mainitsivat harrastavansa aktiivisesti, tekevänsä vapaaehtoistyötä ja pyrkivänsä olemaan hyödyksi omassa läheisverkostossaan. Kirjoittajat pyrkivät osallistumaan yhteistoimintaan kansalaisyhteiskunnan tasolla, mutta tämä ei johtanut samanlaisiin arvostuksen ja osallisuuden kokemuksiin kuin, mitä palkkatyön kautta olisi ollut mahdollista saavuttaa. Työttömät henkilöt olivat aktiivisia toimijoita yhteistoiminnallisen kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta, mikä ei kirjoitusten perusteella kuitenkaan tuottanut yhteiskunnallista osallisuuden ja arvostuksen kokemusta.

”Koin olevani tuotannollinen riski, kallis ja hyödytön kuluerä yhtiön tilinpäätöksessä. Hyödytön kansalainen, jossa oli jokin vika, kun se ei enää työhön kelpaa.” (114)

”Minulla on ylempi korkeakoulututkinto, sosiaalisia verkostoja, harrastuksia. Olen ollut mukana politiikassa ja monenlaisessa järjestö- ja hanketoiminnassa, enimmäkseen palkatta. Puhun ja kirjoitan sujuvasti ja olen tottunut esiintymään. Opiskelen omatoimisesti venäjää, käyn kuntosalilla ja osallistun työttömille suunnattuun maksuttomaan harrastustoimintaan --, ” (012)

Kirjoittajien ulkopuolisuuden kokemuksissa korostui kuvailut työssäkäyvien arjesta ja todellisuudesta, johon heillä ei ollut pääsyä. Ulkopuolisuuden ja osattomuuden kokemukset johtuivat osittain myös työyhteisön puuttumisesta, joka nähtiin merkityksellisenä yhteisönä. Myös Hedman ja kollegat (2021, 2) toteavat FinSote- 2019 tutkimusten tulosten yhteenvedossa työttömyyden olevan merkittävä syy heikkoon osallisuuden kokemukseen.

Kirjoittajat kokivat osattomuutta ”normaalista” arjen jäsenyntyneisyydestä, joka heille näyttäytyi olevan saavutettavissa palkkatyön kautta. Kokemukset ulkopuolisuudesta ja osattomuudesta tulkitsin olevan peräisin siitä yhteiskunnan tuottamasta ja ylläpitämästä ”normaalin” julkisesta kuvasta, jota pidetään kansalaisuuden ihanteena. Tulkintani mukaan tähän ”normaaliin” liittyi tietynlainen kuluttajuuden ulottuvuus, joka oli myös osa ”täyden” kansalaisuuden täyttymistä. Yhteiskunnan ”normaalin” tuottamaan kuvaan suhteutettuna työttömyys rakentuu epänormaalin ja ei-toivottuna.

”Talot, autot ja perhe ovat niitä muita varten. Niitä, joilla menee paremmin ja jotka ovat osa yhteiskuntaa.” (127)

”Halusin vain työn, päästä eteenpäin, olla joku tässä maailmassa, kun muut tuntuivat porskuttavan eteenpäin sosiaaliseen mediaan kelpaavalla upealla elämälään ja minun unelmani tiivistyivät vanhempieni vierassängyn pohjalle, joka kirs-kui ja herätti minut öisin.” (154)

Aineistoa tulkiten palkkatyössä käyvien kuluttajuus muodostui valintojen mahdollisuudesta ja taloudellisesta liikkumavarasta. Työttömät kokivat työttömyyden hallitsevan heidän arkeaan. Tämä kokemus juontui talouden ja elämän epävarmuudesta sekä siitä, että he olivat riippuvaisia yhteiskunnallisista järjestelmistä ja etuuksista. Tämä lisäsi kokemuksia ulkopuolisuudesta. Kokemukset leimautumisesta tulivat suhteessa vahvaan palkkatyön normiin ja ihanteeseen sekä palkkatyön kautta saavutettavaan täyden kansalaisuuden toteutumaan. Ulkopuolisuuden kokemuksia vahvistivat heikko työmarkkina- asema ja taloudellinen huono-osaisuus.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella työttömien kokemuksia yhteiskunnallisista asenteista ja käytännöistä. Tutkimuksen prosessia ohjasi tutkimuskysymykseni: millaisena työttömyyttä koskevat yhteiskunnalliset asenteet ja käytännöt näyttäytyvät työttömien henkilöiden kokemana. Tutkimuksessani olin kiinnostunut työttömien henkilöiden kokemusmaailmasta heidän itsensä kuvaamana ja niistä tulkinnoista sekä merkityksenannoista, joita he tekivät omassa elityssä arjessaan. Tutkimukseni aineistona toimi ”Työttömän tarina kirjoituskilpailu– 2018” kirjoitukset ja aineiston analyysimenetelmänä oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Analyysin perusteella työttömien kokemuksissa korostuivat kielteiset kokemukset työvoimapalveluiden ja byrokratian rankaisevuudesta, kurittavasta yhteiskuntapolitiikasta, leimaavista yhteiskunnallisista asenteista, syrjivistä työmarkkinoista ja vaativasta työnhausta sekä palkkatyöstä täyden kansalaisuuden mittana.

Aineiston perusteella näyttäisi siltä, että työttömien henkilöiden kokemukset sisältävät merkittävästi sellaisia aineksia, joita on mahdollista lähestyä leimautumisen käsitteellä. Aineistossa korostui byrokratian ja työvoimapalveluiden työttömiä leimaavat elementit. Työttömien henkilöiden kokemuksista voidaan päätellä, että aktivointiin perustuvalla politiikalla ja uusliberalismilla on työttömiä leimaava vaikutus (ks. Välimaa 2011). Aktiivimalli ja aktivointipolitiikka luovat kuvaa työttömistä passiivisina ja ulkopuolista aktivointia sekä ohjausta tarvitsevina. Aktiivimalli koettiin rankaisevana ja työttömien henkilöiden itsemääräämisoikeutta sekä toimijuutta kaventavana. Työvoimapalvelut ja niissä työskentelevät viranomaiset näyttäytyivät työttömille henkilöille katutason byrokraatteina (ks. Lipsky 2010, 3–4), joiden pääasiallinen tehtävä oli valvoa, sanktioida, säädellä ja vaikuttaa työttömän henkilön työmoraaliin. Byrokratia puolestaan näyttäytyi työttömille monimutkaisena, pelottavana ja hallitsemattomana kokonaisuutena, jolla oli elämää merkittävästi kaventava vaikutus. Työttömiä ei kohdattu työvoimapalveluissa yksilöinä vaan pikemminkin osana työttömien kasvotonta ”massaa”. Tulokset olivat samansuuntaisia kuin, mitä Jokinen (2012, 160–176) ja Losake (2007) ovat tehneet sosiaalisten ongelmien yksilöitymisestä instituutioiden puitteissa. Myös Uusikankaan ja Hiilamon (2020) havainto siitä, että sanktiointi voi johtaa etääntymiseen palvelujärjestelmästä ja taloudellisesta perusturvasta on huomattavissa oman tutkimukseni tuloksista.

Työttömät kokivat hallituksen ja vallitsevan poliittisen ilmapiirin työttömiä leimaavana. Kokemukset kuvasivat epäluottamusta ja etäännyntä yhteiskunnan päätöksentekoa kohtaan. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin Saaren ja kollegoiden (2017a; 2017b) huomioiden eri väestöryhmien välisestä sosiaalisesta etäisyydestä. Hallituksen toimenpiteiden ja päätöksenteon koettiin unohtavan työttömyyden rakenteelliset syyt sekä ylipäänsä olevan irrallaan työttömien todellisuudesta. Työttömät kokivat, että heidät oli leimattu yhteiskunnan päättäjien taholta moraalittomiksi ja vastuuttomiksi kansalaisiksi, joita piti aktivoida sekä hallita. Aktiivimallin ja kurittavan yhteiskuntapolitiikan koettiin työttömien keskuudessa leimaavan heidät valtaväestöstä erottuvaksi ihmisryhmäksi.

Aineiston työttömät henkilöt kokivat leimaaviksi työvoimapaalveluiden, byrokratian ja poliittisen päätöksenteon lisäksi yhteiskunnalliset asenteet. Yhteiskunnalliset asenteet olivat läsnä työttömien arjessa monella tapaa niin institutionaalisessa toimintaympäristössä kuin kasvokkaisissa vuorovaikutuskohtaamisissa ja mediassa. Yhteiskunnallisia asenteita yhdisti stereotyyppiset käsitykset työttömistä henkilöistä ja käsitysten kiinnittyminen työttömien moraalisiin ja ominaisuuksiin (ks. Kulmala 2006, 67). Osa kirjoittajista pyrki vastapuheen kautta irrottamaan tästä leimallisesta yhteiskunnallisesta ”lokerosta” vastapuheen kautta (mt.). Työttömät henkilöt olivat hyvin tietoisia yhteiskunnassa vallitsevista työttömiin kohdistuneista asenteista ja stereotyyppioista. Yhteiskunnalliset asenteet ja siitä johtuva leimaantuminen johtivat työttömän henkilön toimijuuden kaventumiseen, häpeän kokemuksiin ja emotionaaliseen sekä sosiaaliseen eristäytymiseen. Mielenkiintoinen aineistoon liittyvä havainto oli se, miten työttömät henkilöt käyttivät leimaavia termejä kuvatessaan omaa yhteiskunnallista asemaansa työttömänä. Termistössä oli havaittavissa merkittävää yhdenmukaisuutta Yleisen työttömyyskassan ja DrAI- tutkimusyhtiön (Riihinen & Helsingin sanomat 2021) tekemän selvityksen kanssa.

Aineiston työttömät kokivat riittämättömyyttä työnhaun vaativuudesta johtuen. Työttömyyden koettiin vaikeuttavan pääsyä työmarkkinoille ja leimaavan heidät jollain tapaa viallisiksi suhteessa muihin työnhakijoihin ja kansalaisiin. Osa kirjoittajista koki erottuvansa ulkonäöltään ja olemukseltaan työttömäksi, joka heidän kokemuksensa mukaan oli yhteydessä heikompaan markkina-arvoon työnantajien silmissä. Epäonnistuminen työnhaussa toi kokemuksia riittämättömyydestä ihmisenä ja yhteiskunnan kansalaisena. Leimautumisella oli passivoiva vaikutus, joka näkyi aineistossa kirjoittajien lannistumisena.

Palkkatyö koettiin aineiston perusteella vahvaksi yhteiskunnan normiksi ja ihanteeksi (ks. Kortteinen 1992; Pyöriä ym. 2019, 139). Yhteiskunnan kansalaisuus rakentuu ennen kaikkea palkkatyön ja siten taloudellisen tuottavuuden kautta. Työttömyys puolestaan kuvautui aineistossa ulkopuolisuutena ja osattomuutena. Yhteiskunnan osalta työttömillä oli kokemus eriarvoistavasta kohtelusta, joka työnsi heitä yhteiskunnan marginaaliin (ks. Helne 2002). Kansalainen nähdään uusliberalistisessa yhteiskunnassa kuluttajana ja valintojen tekijänä (ks. Keskitalo 2013, 49; Miller & Rose 2010, 74–77). Aineiston perusteella työttömillä on hyvin rajalliset resurssit käytettävissä, joka vaikuttaa olennaisesti heidän kykyynsä vastata tähän kansalaisuuden ihanteeseen. Työttömien kokemukset osoittavat yhteiskunnan järjestelmien luovan ristiriitaisia vaatimuksia: yhtäältä yhteiskunta odottaa työttömien henkilöiden lunastavan uusliberalistisen kansalaisuuden ihanteen, mutta samalla institutionaaliset järjestelmät luovat ja ylläpitävät toiseutta ja eriarvoisuutta rakenteilla, jossa sanktioidaan vääränlaisesta aktiivisuudesta, rajoitetaan työttömän subjektiasemaa ja ylläpidetään taloudellista huono-osaisuutta. Näre ja Näre (2022, 134–135) vertaavat institutionaalisten käytäntöjen ristiriitaisia odotuksia ”dissosiaatiokokemukseen, sillä näiden vaatimusten täyttäminen yhtä aikaa vaikuttaa jakomieliseltä”.

Tutkimukseni tuloksissa on merkittävästi yhtymäkohtia aiemmin esittämieni aihetta käsittelevien teoreettisten sisältöjen ja tutkimustulosten kanssa. Suomalaisen palkkatyön kulttuurinen merkitys on havaittavissa myös oman tutkimukseni tuloksista. Tutkimukseni tulosten valossa uskaltaisin jopa väittää, että suomalaisen palkkatyön eetos on voimistunut osana uusliberalistista diskurssia. Yhteiskunnan arvostus määrittyy pitkälti palkkatyön kautta, samoin kuin kansalaisuus ja osallisuuden tunne. Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että osa yhteiskunnan toimintajärjestelmistä suhtautuu työttömään henkilöön toimenpiteiden kohteena, ei niinkään toimivaltaisena subjektina. Subjektiaseman puuttuminen yhteiskunnan toimintajärjestelmien tasolla oli omiaan tuottamaan työttömille leimautumisen kokemuksia. Esimerkiksi aktiivimalli voidaan tulkita työttömien subjektiasemaa laiminlyöväksi vastuullistamisohjelmaksi. Vastuullistamisohjelmalla pyritään yksilön hallintaan sanktioiden ja suostuttelevan vallan avulla (Juhila & Raitakari 2017). Usein muutokseen tähtäävän toiminnan suunta on tiedossa sekä asiakkaalla että asiantuntijalla ja toimenpiteisiin osallistumisen vapaaehtoisuus on näennäistä. Vastuullistamisohjelmat sisältävät mahdollisuuden sanktioihin, jolloin asiantuntijan rooli näytetään ”paremmin tietämisenä” ja ”kontrolloijana”. (Juhila 2006, 63, 47, 57.)

Aineiston työttömistä henkilöistä muodostui kuva aktiivisina ja yhteiskunnallisesti valveutuneina sekä monella tapaa yhteiskunnan toimintaan osallistuvina kansalaisina, toisin kuin stereotyyppiset kulttuuriset ajattelumallit antavat ymmärtää. Sitä vastoin ongelmalliseksi tutkimukseni perusteella näyttäytyi yhteiskunnallinen suhtautuminen työttömiin henkilöihin. Työttömiä ei yleisesti pidetä yhteiskunnallisesti pätevinä osallistujina ja heidän näkemyksensä tulevat ohitetuiksi heitä itseään koskevassa poliittisessa päätöksenteossa sekä yhteiskunnallisten instituutioiden osalta. Yhteiskunnan päättäjien linjaama työvoimapolitiikka ja aktiivimalli osana sitä ovat vahvasti uusintamassa ja ylläpitämässä työttömiin henkilöihin kohdistuvaa leimaa. Mielestäni onkin relevanttia kysyä millainen vaikutus päättäjien käyttämällä diskursseilla liittyen työttömyyteen ja työttömiin henkilöihin on yhteiskunnan yleiseen asenneilmastoon?

Aineiston perusteella työttömät nähdään moraalittomina yhteiskunnan järjestelmiä hyväksikäyttävinä laiskureina. Usein tähän stereotyyppiseen ja leimalliseen käsitykseen liitettiin myös erilaiset elämänhallinnan ongelmat. Aineistoni työttömistä henkilöistä yksikään ei kuitenkaan ollut valinnut omaa työttömyyttään ja jokaisen toiveena sekä pyrkimyksenä oli työllistyä mielekkääseen työhön, josta maksettaisiin inhimillinen korvaus suhteessa heidän työpanokseensa ja osaamiseensa. Tutkimukseni tulosten mukaan passiivisuus tai vääränlainen aktiivisuus johtivat sanktioihin, joka tarkoitti usein työttömien taloudellisesta tuesta leikkaamiseen. Sanktiointi yhdistettynä mahdolliseen työttömyydestä johtuvaan taloudelliseen huono-osaisuuteen, heikkoon subjektiasemaan, eriarvoisuuden kokemuksiin ja haavoittuvaan asemaan yhteiskunnassa voidaan mielestäni pitää kohtuuttomana ratkaisuna. Aktivointipolitiikka näyttää keskittävän työn tarjontaan ja työttömien työllistettävyyteen unohtaen rakenteelliset tekijät. Tulosten pohjalta tällainen työvoimapolitiikka ei näyttäydy kovinkaan vaikuttavalta, sillä kuten todettu, kaikki aineistoni työttömät henkilöt halusivat työllistyä. Myöskään politiikassa toistuville väitteille sosiaaliturvan vähennysten aktivoivasta luonteesta on vaikea löytää empiiristä tukea. Työttömien passiivisuudesta tai ”työhaluttomuudesta” keskusteltaessa tulisi pohtia onko kyseessä pikemminkin työttömyyden seuraus kuin yksilön ominaisuus tai valinta (Honkanen 2007, 224.)

Työttömien eriarvoiseen asemaan yhteiskunnassa ja heidän kokemaansa institutionaaliseen väkivaltaan on mielestäni mahdollista vaikuttaa rakenteellisen sosiaalityön kautta. Rakenteellisen sosiaalityön tarkoitus on tehdä näkyväksi ” –sosiaalihuollon asiakkaiden ongelmia, tarpeita ja

vahvuuksia sekä niiden suhteita yhteisöön ja yhteiskuntaan”. Rakenteellinen sosiaalityö tähtää muun muassa tunnistamaan ja puuttumaan sellaisiin rakenteisiin ja mekanismeihin, jotka aiheuttavat ”inhimillistä kärsimystä ja pahoinvointia yhteisöissä” (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023). Usein leimaavan vallankäyttö johdosta yksilö sijoitetaan alhaiseen statusasemaan ja yhteiskunnan marginaaliin. Alhainen asema statushierarkiassa voi puolestaan heikentää yksilön mahdollisuuksia elämän eri osa-alueilla ja vaikuttaa negatiivisesti niin sosiaalisiin suhteisiin kuin psyykkiseen hyvinvointiin. Leimaavien mekanismien tunnistaminen ja niiden haastaminen vaatii interventioita, jotka keskittyvät haastamaan asenteita ja käsityksiä tai pyrkiä vaikuttamaan olemassa oleviin valtarakenteisiin. (Link & Phelan 2001, 367–372, 375–381.)

Toisaalta sosiaalityö ei ole immuuni yhteiskunnassa vallitseville kehityssuunnille. Sosiaalityön tutkimukset osoittavat, että uusliberalismi on vaikuttanut sosiaalityön toteuttamisen tapoihin ja vuorovaikutuskohtaamisiin asiakkaiden kanssa (ks. Raitakari ym. 2017; Juhila ym. 2015; Ranta ym. 2017). Uusi julkisjohtaminen on vienyt sosiaalityön käytännöt ja julkisen hallinnon kohti markkinalogiikkaa. Sosiaalityössä on läsnä ristiriitaisia selontekovelvollisuuksia, jossa vastakkain ovat asiakkaiden etu ja oikeudet sekä julkisten organisaatioiden prioriteetit kuten kustannustehokkuus, tuloksellisuus ja markkinakilpailu (Juhila 2009, 298–300). Tässä tutkielmassa esittelemäni työttömien leimautumista aiheuttavat tekijät ja ainekset ovat läsnä myös sosiaalityön toteuttamisen areenoilla.

Sosiaalityöntekijöiden rooli osana työttömyyteen kohdistuvia toimenpiteitä ei ole ongelmaton. Sosiaalityöntekijät ovat lain mukaan velvollisia osallistumaan työttömän henkilön aktivointisuunnitelman tekoon. Aktivointisuunnitelma sisältää tehtyjen suunnitelmien ja toimenpiteiden arviointia, asiakkaan nykyisen tilanteen ja työllistymistä edesauttavien toimenpiteiden jäsentämistä. Osallistuminen ei ole työttömälle henkilölle vapaaehtoista vaan perusteeton osallistumattomuus johtaa sanktiointiin. Aktivointisuunnitelma on osa workfare-politiikan käytännön toteuttamista, jossa asiakkaan arvioinnissa keskitytään yksilökohtaiseen suoriutumiseen rakenteellisten eriarvoisuuksien ja yhteiskunnassa vallitsevien olosuhteiden arvioinnin sijasta. (Juhila 2011, 43–44.) Aktivointipolitiikassa työttömyys syrjäytymistä tuottavan tekijänä, jolloin sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on joko ennaltaehkäistä tämä riski tai korjata toteutunut riski liittämällä yksilö takaisin yhteiskunnan ”keskiöön”. Asetelmassa asiakas määrittyy ”tuomaroitavan”, ”vastuuttoman kansalaisen” tai ”parannettavan” rooleihin. Asiakkaan valintana

on, hyväksyykö hän ”diagnoosin” ja motivoituu tarvittavaan muutokseen vai asettuuko hän vastarintaan, jolloin seurauksena saattaa olla rangaistus. (Juhila 2006, 63, 47, 57.) Sosiaalityön asema työttömyyden hoidossa voidaan tulkita olevan jännitteinen ja sisältävän eettisiä ristiriitoja.

Koen, että aineiston avulla oli mahdollista vastata asettamaani tutkimuskysymykseen. Aineistoon liittyi tiettyjä rajoituksia, joita tarkastelin alaluvussa 4.5. Aineiston rajoitukset liittyvät oleellisesti tutkimustulosteni yleistettävyyteen. On huomattava, että kirjoituskilpailu aineiston keruumenetelmänä ei luultavasti tavoita kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia henkilöitä. Lisäksi aineistosta tehdyt tulkinnat perustuvat omaan ymmärrykseeni ja rooliini tutkimuksen toteuttajana. Aineistoa ei ole kerätty vastaamaan spesifisti omaan tutkimusaiheeseen. Tutkimukseni tulokset jättävät tilaa jatkotutkimukselle. Luontaisena jatkotutkimuksen aiheena olisi tutkia työttömien henkilöiden omia ratkaisuehdotuksia paremman työmarkkina- aseman saavuttamiseksi sekä työllistymisen edistämiseksi. Tutkimuksen kautta olisi mahdollista edistää työttömien osallisuuden ja toimijuuden kokemusta sekä saada vaihtoehtoisia esityksiä nykyisen työvoimapolitiikan ja työvoimapoliittisten toimenpiteiden rinnalle.

LÄHTEET

Aho, Simo & Mäkiäho, Ari (2016) Krooninen työttömyys. Pitkään avoimien työmarkkinoiden ulkopuolella olleiden työttömien määrää ja rakennetta sekä työttömyyden dynamiikkaa Suomessa vuosina 2005–2013 selvittävä tutkimus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 20/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-254-8> Viitattu 12.1.2023.

Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko (2013) Työmarkkinatuen saajien koettu terveys ja toimeentulo. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 44–61.

Bornat, Joanna (2008) Biographical methods. Teoksessa Pertti Alasuutari & Leonard Bickman & Julia Brannen (toim.) The Sage Handbook of Social Research Methods. London, UK: Sage, 344–356. https://oro.open.ac.uk/12333/1/Chapter_20.pdf Viitattu 17.8.2023.

Caswell, Dorte & Kupka, Peter & Larsen, Flemming & Van Berkel, Rik (2017) The Frontline Delivery of Welfare-to-Work in Context. Teoksessa Rik Van Berkel & Dorte Caswell & Peter Kupka & Flemming Larsen (toim.) Frontline delivery of welfare-to-work policies in Europe. Activating the unemployed. New York: Taylor & Francis, 11–1.

Clark, Alexander M & DesMeules, Marie & Luo, Wei & Duncan, Amanda S & Wielgosz, Andy (2009) Socioeconomic status and cardiovascular disease: risks and implications for care (pdf- versio). Nature reviews cardiology 6(11),712-722. <https://www-nature-com.lib-proxy.tuni.fi/articles/nrcardio.2009.163> Viitattu 25.01.2023.

Clarke, John (2005) New Labour's Citizens. Acticated, Empowered, Responsibilized, Abandoned? Critical Social Policy 4(25), 447-463. <https://journals-sagepub-com.libproxy.tuni.fi/doi/abs/10.1177/0261018305057024> Viitattu 4.5.2023.

Ervasti, Heikki (2004) Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Deprivaatioteorian, insenttiiviteorian ja selviytymisnäkökulman vertailua. Janus 12 (3): 298–318. <https://journal.fi/janus/article/view/50282> Viitattu 20.3.2023.

Farchy, Emily & Immervoll, Herwig (2020) Faces of joblessness in Finland. A people-centred perspective on employment barriers and policies. OECD. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/ca3bc4a4-en.pdf?expires=1696833589&id=id&accname=guest&checksum=54A3B8ABB3C0CD0514BBE38B1A4708AC> Viitattu 5.3.2023.

Haavisto, Ilkka (2019) Rahan takia. Työ merkitsee suomalaisille ensisijaisesti ansiota (pdf-versio). Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA. <https://www.eva.fi/blog/2019/11/18/tyon-merkitys-suomalaisille-raha-yhteiskunnallinen-velvollisuus-itsensa-kehittaminen-ja-yhteisollisyys/> Viitattu 5.3.2023.

Hedman, Lilli & Ikonen, Jonna & Leemann, Lars & Koskela, Timo & Martelin, Tuija & Solin, Pia & Tamminen, Nina & Parikka, Suvi (2021) Osallisuuden kokemus ja positiivinen mielenterveys työmarkkina-aseman ja kotitalouden rakenteen mukaan : FinSote 2019 -tutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 5/2021. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitost.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140993/TUTI2021_005.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 9.10.2023.

Heikkinen, Hannu L.T. (2018) Kerronnallisen tutkimus. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikku-noita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (ePub- versio). 5., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS- kustannus, 145–160.

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 123.

Heponiemi, Tarja & Wahlström, Mikael & Elovainio, Marko & Sinervo, Timo & Aalto, Anna-Mari & Keskimäki, Ilmo (2008) Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, Työ ja yrittäjyys 14/2008.

Herbig, Britta & Dragano, Nico & Angerer, Peter (2013) Health in the long-term unemployed (pdf- versio). Deutsches Arzteblatt International 110(23–24): 413–419. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/libproxy.tuni.fi/23837086/> Viitattu 21.2.2023.

Honkanen, Pertti (2007) Työttömyys ja arvoteoria. Tutkielma työttömyydestä, talusteorioista ja sosiaalipolitiikasta. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, osa 252. Turku: Turun yliopisto.

Hyvärinen, Matti (2014) Muisti, kertomus ja kerronnallisuus. Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201612132799> Viitattu 21.8.2023.

Hyvärinen, Matti. Kertomuksen tutkimus. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvaliteoreettis-metodologiset-viitekehukset/kertomuksen-tutkimus/> Viitattu 21.2.2023.

Häkkinen, Unto & Nguyen, Lien (2010): Rikas käy edelleen lääkäriässä köyhää enemmän. Optimi 2010:2.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Vappua (2012) Työttömien ja vaikeassa asemassa olevien terveyteen ja toimintakykyyn vaikuttaminen. Teoksessa Sakari Hänninen & Maijaliisa Junnila (toim.) Vaikuttavatko politiikkatoimet? Sosiaali- ja terveydenhuolto vaikuttavuusarvioinnin kohteena. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; 2012, 77–84.

Hänninen, Vilma (2002) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja. 5. painos. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-5597-5> Viitattu 4.7.2023.

Ilmakunnas, Seija & Romppanen, Antti & Tuomala, Juha (2001) Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuudesta ja ennakoinnista. VATT- tutkimuksia 77. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Jahoda, Marie (1982) Employment and Unemployment – A Social-Psychological Analysis. Cambridge: Cambridge University Press.

Jakonen, Mikko (2014) Uusi työ ja prekarisaatio: työn muutosten vaikutukset suomalaisen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen. *Tiede & Edistys*, 39(4), 287–320. <https://doi.org/10.51809/te.105165> Viitattu 23.1.2023.

Jokinen, Arja (2012) Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraalit* (ePub-versio). Tampere: Vastapaino, 160–187.

Juhila, K. (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat (ePub- versio). Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista (ePub- versio). Helsinki: Gaudeamus.

Juhila, Kirsi & Hall, Chris & Günther, Kirsi & Raitakari, Suvi & Saario, Sirpa 2015. Accepting and Negotiating Service Users' Choices in Mental Health Transition Meetings. *Social Policy and Administration* 49(5), 612–630. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201702211184> Viitattu 22.10.2023

Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraalit* (ePub-versio). Tampere: Vastapaino, 12–31.

Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi (2017) Osallistamistulo aikuissosiaalityössä. Kirjoitus Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan verkkojulkaisussa *Alusta!* 28.3.2017 <https://www.tuni.fi/alustalehti/2017/03/28/osallistamistulo-aikuissosiaalityossa> Viitattu 23.5.2023.

Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Hall, Christopher (2017a) Introduction. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. London: Routledge, 1-8. <http://libproxy.tuni.fi/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=1417397&site=ehost-live&scope=site> Viitattu 23.5.2023.

Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Löfstrand, Cecilia Hansen (2017b) Responsibilisation in governmentality literature. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. London: Routledge, 11–34. <http://libproxy.tuni.fi/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=1417397&site=ehost-live&scope=sit> Viitattu 11.4.2023.

Juhila, Kirsi (2009) Sosiaalityön selontekovelvollisuus. *Janus* 17(4), 296–31. <https://journal.fi/janus/article/view/50532> Viitattu 1.6.2023.

Junna, Liina (2022) Unemployment, health and mortality: evidence from longitudinal register data. Helsinki: Publications of the Faculty of Social Sciences 211. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7054-5> Viitattu 12.1.2023.

Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos:1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2004) Suunnanmuutoksen moraalitalous. Teoksessa Ilkka Kauppinen (toim.) Moraalitalous. Tampere: Vastapaino, 235–251.

Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? : Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201901232764> Viitattu 14.1.2023.

Julkunen, Raija (2008) Uuden työn paradoksit: keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista (ePub- versio). Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2013) Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työurille! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 21–44. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9> Viitattu 22.2.2023.

Kalela, Jorma (1990) Työttömyys, työvoimapula ja 1990- luvun työvoimapolitiikka. Hallinnon tutkimus 9(3). <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/102612> Viitattu 23.8.2022.

Kasvio, Antti & Nikkilä, Riku & Virtanen, Simo (2011) Oma työ ja työelämä- tarkastelu kansalaisten työelämänäkemyksiin vaikuttavista tekijöistä. Työelämän tutkimus 9(1). <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87358> Viitattu 11.2.2023.

Kempainen, Teemu (2012). Heikko sosiaalinen asema syö arvostusta. Tilastokeskuksen artikkelit (alkup. julkaisu: Hyvinvointikatsaus 4/2012). https://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-12-10_012.html Viitattu 11.4.2023.

Kerätär, Raija (2016) Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömillä. Oulun yliopisto. Väitöskirja. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526210865> Viitattu 15.4.2023.

Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013) Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka? Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työurille! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 7–18. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9> Viitattu 24.2.2023.

Keskitalo, Elsa (2013) Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työurille! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 45–72. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9> Viitattu 26.2.2023.

Kiander, Jaakko (2018) Työllisyys talouspolitiikan tavoitteena itsenäisyyden ajan Suomessa. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) Työllisyyskysymys. Helsinki: Into kustannus, 49–60.

Koistinen, Pertti (2014) Työ, työvoima ja politiikka (ePub-versio). Tampere: Vastapaino.

Korkeila, Jyrki (2014) Mitä häpeäleima on? Teoksessa Jyrki Korkeila & Kaisla Joutsenniemi & Eila Sailas & Jorma Oksanen (toim.) Irti häpeäleimasta. Helsinki: Kustannus Duodecim.

Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä: suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja jää.

Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit (ePub- versio). Jyväskylä: University Library of Jyväskylä.

Kotkas, Toomas (2013) Sopimuksellisuus sosiaalioikeudessa- esimerkkinä julkisen työvoimapaalvelun ja työttömyysturvan asiakassuunnitelmat. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työurille! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 73–95. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9> Viitattu 12.9.2022.

Kozieł, Sławomir & Łopuszańska, Monika & Szklarska, Alicja & Lipowicz, Anna (2010) The negative health consequences of unemployment: the case of Poland. Economics and human biology 8(2), 255-260 <https://www-sciencedirect-com.libproxy.tuni.fi/science/article/pii/S1570677X10000298> Viitattu 12.9.2022.

Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-6615-2> Viitattu 4.1.2022.

Kuusisto, Katja & Kalliomaa- Puha, Laura (2019) Päihdeongelmaisen asiakkaan asema ja oikeudet: mitä sosiaalihuoltolain uudet välineet tarkoittavat päihdehuollossa? Teoksessa Aini Pehkonen & Taru Kekoni & Katja Kuusisto (toim.) Oikeus päihdehuoltoon. Tampere: Vastapaino, 83–113.

Kyyrä, Tomi & Naumanen, Päivi & Pesola, Hanna & Uusitalo, Roope & Ylikännö, Minna (2019) Aktiivimallin vaikutukset työttömiin ja TE-toimistojen toimintaan. Aktiivimallin vaikutukset työttömiin ja TE-toimistojen toimintaan. VATT- tutkimukset 189. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-274-246-9> Viitattu 14.9.2023.

Levitas, Ruth (2005). The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Liedes, Jarkko (2009) Muurahainen ja mehiläinen (protestanttisen) työeetoksen historiassa. Tieteessä tapahtuu 27(7). Tieteellisten seurain valtuuskunta. <https://journal.fi/tt/article/view/2495/2314> Viitattu 28.1.2022.

Link, Bruce G. & Phelan, Jo C. (2001) Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology* 27(1), 363–385. <https://www.proquest.com/docview/199727731?accountid=14242&parentSessionId=nH9nSHC6ViCoRse0ekpsxqKBS6tPIKCUiy%2Bpom%2Fpv3w%3D&pq-origsite=primo> Viitattu 18.5.2023.

Lipsky, Michael (2010) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. 30th anniversary expanded edition. New York, NY : Russell Sage Foundation <http://lib-proxy.tuni.fi/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie.ip.uid&db=e000xww&AN=1069735&site=ehost-live&scope=site> Viitattu 27.3.2023.

Losake, Donileen R. (2007) *Thinking about social problems: An introduction to social construction perspectives*. 2. painos. New Brunswick: Aldine Transaction.

Lundin, Andreas & Falkstedt, Daniel & Lundberg, Ingvar & Hemmingsson, Tomas (2014) Unemployment and coronary heart disease among middle-aged men in Sweden: 39243 men followed for 8 years. *Occupational and environmental medicine* 71(3): 183–188. <https://lib-proxy.tuni.fi/login?url=https%3A%2F%2Fwww.proquest.com%2Fscholarly-journals%2Funemployment-coronary-heart-disease-among-middle%2Fdocview%2F1781313396%2Fse-2%3Faccountid%3D14242> Viitattu 21.1.2023.

Melin, Harri & Saari, Tiina (2019) Työn ja työelämän tutkimuksen muuttuvat maailmat. Teoksessa Tuula Heiskanen, Sirpa Syvänen & Tapio Rissanen (toim.) *Mihin työelämä on mennossa? – tutkimuksen näkökulmia*. Tampere: Tampere University Press, 21–48. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201911296422> Viitattu 22.2.2022.

Melin, Harri & Blom, Raimo & Kiljunen, Pentti (2007) *Suomalaiset ja työ*. Raportti ISSP 2005 Suomen aineistosta. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 3. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (FSD) ja Tampereen yliopisto. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/65578/suomalaiset_ja_tyo_2007.pdf?sequence=1 Viitattu 28.1.2022.

Moilanen, Liisa & Virtanen, Simo (2010) Työn arvon muutos ja mielekkyys. *Työelämän tutkimus* 8(1), 26–41. <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87421/46324> Viitattu 19.4.2022.

Nordt, Carlos & Warnke, Ingeborg & Seifritz, Erich & Kawohl, Wolfram (2015) Modelling suicide and unemployment: a longitudinal analysis covering 63 countries, 2000–11 (pdf-versio). *The Lancet Psychiatry* 2(3), 239–245. [http://dx.doi.org/10.1016/S2215-0366\(14\)00118-7](http://dx.doi.org/10.1016/S2215-0366(14)00118-7) Viitattu 18.8.2022.

Nyman, Juha (2002) *Does unemployment contribute to ill-being: results from a panel study among adult Finns, 1989/90 and 1997*. Academic dissertation. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja 4/2002. Helsinki: University of Helsinki. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193431> Viitattu 18.8.2022.

Näre, Lena & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) *Työttömän tarina -kirjoituskilpailu 2018*. Sähköinen tietoaaineisto. Versio 1.0 (2020-06-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3393> Viitattu 10.12.2022.

Näre, Sari & Näre, Leena (2022) Työttömyys sattuu. Arjen kamppailuja työllistämistoimien rattaissa. Helsinki: Gaudeamus.

Serrano Pascual, Amparo (2007) Reshaping welfare states and activation regimes in Europe. Amparo Serrano Pascual & Lars Magnusson (eds.) Brussels : P.I.E.-Peter Lang, 11–34.

Suomalaisen kirjallisuuden seura. Keruut. http://nebu.finlit.fi/keruuesitteet/tyottoman_tarina.pdf Viitattu 19.8.2023.

Patomäki, Heikki (2015) Esipuhe ”kolmanteen painokseen”: Suomen ja maailman tila vuonna 2015. Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. 3. painos. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. https://patomaki.fi/Uusliberalismi_Suomessa.pdf Viitattu 14.4.2023.

Patomäki, Heikki (2007) Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. 3. painos. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. https://patomaki.fi/Uusliberalismi_Suomessa.pdf Viitattu 14.4.2023.

Paul, Karsten I & Moser, Klaus (2009) Unemployment impairs mental health: Meta-analyses (pdf- versio). J Vocat Behav 74(3): 264–282. <https://www.sciencedirect.com.libproxy.tuni.fi/science/article/pii/S0001879109000037> Viitattu 10.1.2023.

Pehkonen, Jaakko (1998) Työttömyys, työn taloustiede ja suomalaiset työmarkkinat. Kansantaloudellinen aikakauskirja 94(4). <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak41998/kak41998pehkonen.pdf> Viitattu 22.2.2022.

Pekkala, Johanna & Kujala, Veikko & Kaikkonen, Risto (2012) Työttömyyden yhteys psykiseen kuormittuneisuuteen ja somaattisiin pitkäaikaissairauksiin Pohjois-Pohjanmaalla. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti, 49(3): 220–231. <https://journal.fi/sla/article/view/7083> Viitattu 12.1.2023.

Peterie, Michelle & Ramia, Gaby & Marston, Greg & Patulny, Roger (2019) Emotional Compliance and Emotion as Resistance: Shame and Anger among the Long-Term Unemployed. Work, employment and society 33(5), 794–811. <https://journals-sagepub-com.libproxy.tuni.fi/doi/full/10.1177/0950017019845775> Viitattu 18.8.2023.

Peter, Miller & Rose, Nikolas (2010) Miten meitä hallitaan. Suomentanut Risto Suikkanen. Alkuperäisteos Governing the present: Administering economic, social and personal life. Tampere: Vastapaino.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät (ePub-Versio). Helsinki: Gaudeamus, 73–83.

Puusa, Anu (2020) Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät (ePub-Versio). Helsinki: Gaudeamus, 141–152.

Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu & Nätti Jouko (2019) Työelämän muutokset ajassamme. Teoksessa Tuula Heiskanen, Sirpa Syvänen & Tapio Rissanen (toim.) Mihin työelämä on menossa? – tutkimuksen näkökulmia. Tampere: Tampere University Press, 137–167. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201911296422> Viitattu 28.1.2022.

Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2012) Työn prekarisaatio ja kasautuva epävarmuus. Hallinnon tutkimus 31(3), 171–188. <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/99169/56863> Viitattu 23.3.2023.

Pyöriä, Pasi (2017) Johdanto: työelämän kielteinen julkisuuskuva ja tutkimus. Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) Työelämän myytit ja todellisuus (ePub-versio). Helsinki: Gaudeamus, 6–22.

Raitakari, Suvi & Permin Berger, Nicholas 2017. Making active citizens in the community in client-worker interaction. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari ja Christopher Hall (toim.) Responsibilisation at the Margins of Welfare Services. London: Routledge, 106–127. <http://libproxy.tuni.fi/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie,ip,uid&db=nlebk&AN=1417397&site=ehost-live&scope=site> Viitattu 22.10.2023

Ranta, Johanna & Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi 2017. Vastuuneuvottelut huumeidenkäyttäjien asunnottomuuden toiminnallisissa loukuissa. Yhteiskuntapolitiikka 82(2), 165–175. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201709058477> Viitattu 22.10.2023

Rantakeisu, Ulla & Starrin, B & Hagquist, C (1997) Unemployment, shame and ill health - an exploratory study. Scandinavian Journal of Social Welfare 6 (1), 13-23. <https://onlinelibrary-wiley-com.libproxy.tuni.fi/doi/abs/10.1111/j.1468-2397.1997.tb00160.x> Viitattu 26.7.2023.

Reini, Kaarina & Forsman, Anna.K & Wahlbeck, Kristian (2018) Mielenterveyden ja työttömyyden välinen yhteys. Mitä kertovat kansainväliset ja kotimaiset tutkimukset? Yhteiskuntapolitiikka 83(4), 435–440. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902084442> Viitattu 8.4.2023.

Riihinen, Eleonoora & Helsingin Sanomat (2021) Työttömiä pidetään suomalaisissa Twitterkeskusteluissa ”laiskoina” ja ”luusereina”, ja se ihmetyttää yhdysvaltalaista media-tutkijaa. 3.4.2021. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007899586.html> Viitattu 8.4.2023.

Roberts, Brian (2002) Biographical research. Buckingham: Open University Press

Romppainen, Katri (2018) Studies on Two Interventions among the Unemployed : Outcomes of a particular health service and vocational training. Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0763-9> Viitattu 20.8.2023.

Rose, Nikolas (1998) The crisis of the ”social”: Beyond the social question (ePub-versio). Teoksessa Sakari Hänninen (toim.) Displacement of social policies. Jyväskylä: SoPhi, 54–87.

Rosenthal, Gabriele (2004). Biographical research. Teoksessa Clive Seale & Giampietro Gobo & Jaber F Gubrium & David Silverman (toim.) Qualitative research practice London: Sage, 48-64. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-56725> Viitattu 25.7.2023.

Saari, Juho & Behm, Miia & Lagus, Krista (2017a) Sosiaalipummi!- Moraalipaniikki 2010-luvun Suomessa (ePub- versio). Teoksessa Juho Saari (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Tampere University Press, 207–232.

Saastamoinen, Mikko (2010) Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja: neuroottinen ja hylätty kansalaisuus (ePub- Versio). Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 230–253.

Suomalaisen kirjallisuuden seura SKS (2023) Keruuesitteet. http://nebu.finlit.fi/keruuesitteet/tyottoman_tarina.pdf Viitattu 19.8.2023.

Suoninen, Eero (2012) Identiteettien rakentuminen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraalit (ePub- versio). Tampere: Vastapaino, 63–93.

Bildjuschkin, Katriina & Ewalds, Helena & Hietämäki, Johanna & Kettunen, Hanna & Koivula, Tanja & Mäkelä, Jukka & Nipuli, Suvi & October, Martta & Peltonen, Joonas & Siukola, Reetta & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) Väkivaltakäsitteiden sanasto. Työpäpaperi 1/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-211-6> Viitattu 16.9.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2023) Esimerkkejä rakenteellisesta sosiaalityöstä. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/alueellinen-hyvinvointijohtaminen/esimerkkeja-rakenteellisesta-sosiaalityosta> Viitattu 2.10.2023.

Tiessalo, Paula (2023) THL:n tutkimus: Yrittäjät kokevat olevansa vahvoilla yhteiskunnassa, työttömillä heikoin usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Yle. <https://yle.fi/a/74-20015043> Viitattu 23.2.2023.

Tilastokeskus. Työttömyyden käsite ymmärretään usein väärin. Tilastokoulu. https://tilastokoulu.stat.fi/verkkokoulu_v2.xql?course_id=tkoulu_tlkt&example_id=3&leson_id=5&page_type=esim&subject_id=5 Viitattu 3.4.2023.

Tilastokeskus. Elinolotilasto 2021. (2022) Köyhyys- tai syrjäytymisriskissä 14,3 % kotitalousväestöstä vuonna 2020. Helsinki: Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/julkaisu/cl9dol7c8ab380bvv4ph5pv0x> Viitattu 23.2.2022.

Tilastokeskus. Käsitteet. <https://www.stat.fi/meta/kas/pitkaaikaistyot.html> Viitattu 21.12.2022.

Tilastokeskus & Pyykkönen, Topias & Pyykkönen, Jussi (2014) Artikkelit. Nousukausikaan ei ratkaisisi rakennetyöttömyyttä. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2014/nousukausikaan-ei-ratkaisisi-rakennetyottomyytta/> Viitattu 2.10.2023.

Tuohinen, Titta (2010) Nuorten 'työeetos' – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? Työpoliittinen aikakauskirja 53(4). Työ- ja elinkeinoministeriö, 33–42. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162798> Viitattu 14.12.2022

Tuppurainen, Simo (2010) Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. Työpoliittinen aikakauskirja 53(4). Työ- ja elinkeinoministeriö, 14–22. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162798> Viitattu 14.12.2022.

Turunen, Teemu (2012) Työorientaatiot muutoksessa. Suomalaisten palkansaajien työhön ja organisaatioon sitoutuminen sekä työhön kohdistuvat odotukset eurooppalaisessa vertailussa. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6713-6> Viitattu 17.5.2022.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2022) Työllisyyskatsaus. Lokakuu 2022. <https://www.temtyollisyyskatsaus.fi/graph/tkat/tkat.aspx?lang=fi#> Viitattu 14.12.2022.

Työ- ja elinkeinoministeriö & Kurvinen, Arja & Jolkkonen, Arja & Lemponen, Virpi & Ylhäinen, Marjo (2019) Pitkäaikaistyöttömissä on työvoimapotentiaalia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:12. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161390/TEM_12_2019_Pitkaaikaistyottomissa.pdf Viitattu 4.10.2023.

Työterveyslaitos (2020) Tuki- ja liikuntaelinten sairaudet lyhentävät työuria ja haastavat hallituksen työllisyystavoitteita. Tiedote 37/2020. <https://www.ttl.fi/ajankohtaista/tiedote/tuki-ja-liikuntaelinten-sairaudet-lyhentavat-tyouria-ja-haastavat-hallituksen-tyollisyystavoitteita> Viitattu 20.12.2022.

Uusikangas, Silja & Hiilamo, Heikki (2020) Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen TE- palveluissa. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo. Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 154, 120–145. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/tutkittu_ja_tulkittu_ohjaamo_web.pdf Viitattu 11.8.2023.

Valtakari, Mikko & Ranta, Tommi & Laasonen, Valtteri & Manu, Samuli & Leskelä, Riikka-Leena & Rauhamaa, Heini & Uusikylä, Petri & Huttunen, Hannu-Pekka & Vauhkonen, Teemu. Yhteistyörakenteet pitkäaikaistyöttömien, pitkäaikaissairaiden ja maahanmuuttajien palveluissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 32/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-536-5> Viitattu 21.12.2022.

Valtioneuvosto (2023) Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8> Viitattu 14.8.2023.

Villkko, Anni (1990) Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 81–97.

Virtanen, Pekka & Liukkonen, Virpi & Vahtera, Jussi & Kivimäki, Mika & Koskenvuo, Markku (2003) Health inequalities in the workforce: the labour market core-periphery structure. International Journal of Epidemiology 32(6), 1015–1021. <https://doi.org/10.1093/ije/dyg319> Viitattu 2.5.2022.

Vuori, Jaana. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/> Viitattu 21.8.2023.

Väisänen, Visa & Sinervo, Leini (2021) Työttömien sosiaali- ja terveystalvveluiden käyttö rekisteritietojen valossa. Tutkimuksesta tiiviisti 76/2021. Helsinki: Tervevden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-796-8> Viitattu 15.7.2022.

Vähätalo, Kari (1998) Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Välilmaa, Outi (2011) Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemine ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8351-6> Viitattu 14.8.2022.

Waters, Lea E. & Moore, Kathleen A. (2002) Predicting Self-esteem During Unemployment. The Effect of Gender, Financial Deprivation, Alternate Roles, and Social Support. Journal of Employment Counseling, 39(4), 171–189. <https://link.gale.com/apps/doc/A95913481/ITOF?u=tampere&sid=bookmark-ITOF&xid=d0e816a9> Viitattu 23.8.2022.

Weich, Scott & Lewis, Glyn (1998) Poverty, unemployment, and common mental disorders: a population based cohort study. London: BMJ, British Medical Journal 317(7151), 115–119. <https://doi.org/10.1136/bmj.317.7151.115> Viitattu 2.5.2022.

Wilska, Terhi- Anna (2006) Protestanttinen etiikka vai kapitalismin henki? Uskonnon vaikutus nuorten työhön ja talouteen liittyviin asenteisiin. Teoksessa Terhi-Anna Wilska (toim.) Uskon asia Nuorisobarometri 2006. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisosian neuvottelukunta. http://www.tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/05/Nuorisobarometri_2006.pdf Viitattu 28.1.2022.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Vihapuhe. Mitä vihapuhe on? <https://syrjinta.fi/vihapuhe> Viitattu 2.10.2023.

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkistoAila. https://services.fsd.tuni.fi/catalogue/FSD3393?tab=publications&study_language=fi Viitattu 19.8.2023.

Ylöstalo, Hanna & Anttila, Anu- Hanna & Berg, Päivi & Härmä, Vuokko (2018) Uuden työn joustavat ruumiit. Työelämän tutkimus 16(2), 113–125.

Liite 1: Työttömän tarina- kirjoituskilpailu 2018 kirjoitusohje

TYÖTTÖMÄN TARINA

KIRJOITUSKILPAILU TYÖTTÖMYDESTÄ 1.5.–31.10.2018

Vuoden 2009 talouskriisin jälkeen työttömyys kasvoi Suomessa jälleen. Vaikka talouskasvu alkoi uudelleen, on työttömyyden vähentäminen osoittautunut vaikeaksi. Julkisuudessa on keskusteltu vilkkaasti työllistämisen keinoista, työttömien aktivoinnista ja kannustinloukkujen purkamisesta. Työttömien oma ääni on julkisessa keskustelussa jäänyt talouspoliittisen puheen varjoon.

SKS järjesti *Työttömän tarina* -kirjoituskilpailun vuonna 1993. Nyt haluamme jälleen kerätä työttömien tarinoita.

Kirjoittamisen apuna voit käyttää seuraavia kysymyksiä:

- Kerro, millaista on olla vailla työtä, jolla tulee toimeen. Kerro omista kokemuksistasi. Voit kertoa myös siitä, kuinka läheisen työttömyys sinuun vaikuttaa.
- Kerro, miten jouduit työttömäksi ja miltä työn menettäminen tuntui. Mistä työttömäksi joutuminen mielestäsi johtuu?
- Kerro arjastasi ja ajatuksistasi. Kuinka pärjät nykyisessä tilanteessa? Miten järjestät arkesi? Mitä tunteita työttömyys sinussa herättää? Mitä ajattelet työn merkityksestä ja ovatko ajatuksesi siitä muuttuneet?
- Mitä kokemuksia ja ajatuksia sinulla on työllistämistoimenpiteistä ja työttömien palveluista kotipaikkakunnallasi? Millaista toimintaa työttömät itse järjestävät?
- Mitä ajattelet kotimaasi tulevaisuudesta? Mitä tulevaisuudensuunnitelmia ja odotuksia sinulla on?

Vastaukset arkistoidaan SKS:n arkistoon ja Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon. Tiedotamme keruun tuloksista keväällä 2019.

Kirjoituskilpailun pääpalkinto on 500 euroa. Lisäksi jaamme 100 euron tunnuspalkintoja ja arvomme kirjapalkintoja.

Palkintolautakuntaan kuuluvat presidentti Tarja Halonen (pj.), kirjailija Sirpa Kähkönen, emeritusprofessori Sakari Heikkinen, toimittaja Timo-Erkki Heino, apulaisprofessori Lena Näre ja arkistonjohtaja Outi Hupaniitty.

Keruun järjestävät Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja apulaisprofessori Lena Näre.

VASTAUSOHJEET

Kirjoita omalla kielelläsi ja tyylilläsi. Kirjoita vastaukseesi suostumukseksi siihen, että lähettämäsi aineisto arkistoidaan nimellä tai nimimerkillä SKS:n arkistoon ja, että aineiston saa luovuttaa Tietoarkistoon käsiteltäväksi ja luovutettavaksi tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun.

Otamme vastaan myös valokuvia. Lähettämällä kuvat annat suostumukseksi kuvien arkistointiin SKS:n arkistoon sekä niiden tutkimiseen ja julkaisemiseen arkiston sääntöjä noudattaen. Muista kuvaluovutuksista ota yhteyttä arkistokuvat@finlit.fi.

Tutustu SKS:n arkiston keruuhjeisiin www.finlit.fi/luovutus_ja_keruuohjeet.

Lähetä kirjoituksesi 31.10.2018 mennessä

- verkkolomakkeella osoitteessa www.finlit.fi/tyottoman_tarina tai
- postitse osoitteeseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, arkisto, PL 259, 00171 Helsinki, merkitse kuoreen tunnus "Työttömän tarina" tai
- sähköpostin liitetiedostona osoitteeseen keruu@finlit.fi, merkitse aihekenttään tunnus "Työttömän tarina".

Lisätietoja:
SKS:n arkisto, puh. 0201 131 240, keruu@finlit.fi
Lena Näre, lena.nare@helsinki.fi